

TARTU ÜLIKOOLI NARVA KOLLEDŽ
EESTI KEELE JA KIRJANDUSE LEKTORAAT

Elza Larssen

**NARVA-JÕESUU KUURORDI RAJAMISE KAJASTAMINE KOHALIKUS
AJAKIRJANDUSES AJAVAHEMIKUL 1873–1914**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Kaarel Vanamölder, PhD

NARVA 2017

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

/töö autori allkiri/

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Elza Larssen

(sünnikuupäev: 22.09.1991)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Narva-Jõesuu kuurordi rajamise kajastamine kohalikus ajakirjanduses ajavahemikul 1873 – 1914,

mille juhendaja on Kaarel Vanamölder,

reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Narvas, 17.05.2017

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. HUNGERBURG ENNE KUURORDI RAJAMIST	12
1.1. Tööstusettevõtted asulas	12
1.2. Kalapüük	14
2. KUURORDI RAJAMINE	15
2.1. Kuurortidest laiemalt	15
2.2. Narva-Jõesuu kuurordi rajamise põhjused ja esimesed sammud	15
2.3. Infrastruktuuri loomine	17
2.3.1. Hoonestus	17
2.3.2. Liiklus	19
2.3.3. Sideteenus	22
2.3.4. Uus sadam	23
2.3.5. Kõnniteed. Turuplats	24
2.3.6. Majade numbrid	26
2.3.7. Tänavavalgustus	26
2.3.8. Toitlustus	28
2.3.9. Apteek	29
3. KUURORDI KÜLASTAJAD JA KÜLASTAMISE PÕHJUSED	30
3.1. Raviomadused	30
3.2. Meresuplus	30
3.3. Kuurordis puhkajad	32
3.4. Jalgratturid	34
3.5. Meelelahutused	34
3.6. Politseinikud. Korrapidajad	37
4. VABATAHTLIK TEGEVUS KUURORDIS	39
4.1. Tuletõrjeühing	39
4.2. Karskusselts	40
5. PROBLEEMID KUURORTASULAS	42
5.1. Sanitaarolukord	42
5.2. Seltskond	43
KOKKUVÕTE	45
SUMMARY: REFLECTION OF FOUNDATION OF NARVA-JÕESUU RESORT IN LOCAL PERIODICAL PRESS OF 1873–1914	48
LISAD	52

SISSEJUHATUS

Narva-Jõesuu (sks Hungerburg) kuurordi kujunemisest on kirjutatud viimase saja aasta jooksul küllalt palju, alates turismibrožüüridest ja lõpetades ajaloouurimuslike ülevaadetega. Kindlasti ei saa aga väita, et teema oleks lõpuni “läbi kirjutatud” või ei leiduks veel täiendavaid allikaid, mis aitaksid lisada kuurordi rajamisloole täiendavaid nüansse.

Üheks taoliseks allikaliigiks on kahtlemata tollane ajakirjandus, mille vahetud kajastused peegeldavad kuurordi rajamise elulisi üksikasju nii, nagu see võis paista olulisena protsessi vahetutele tunnistajatele. Ehkki ajaleheteateid on Narva-Jõesuu ajalooalastes ülevaadetes aeg-ajalt illustreerivate näidetenä kasutatud, pole neile iseseisva ajalooallikana suuremat tähelepanu pööratud. Näiteks kasutas Viktor Strelkov oma suvitajate entsüklopeedia koostamisel perioodikat (Strelkov 2011: 380). Siinse bakalaureusetöö eesmärgiks ongi vaadelda Narva-Jõesuu kuurordi rajamise ja edasise arengu kajastamist tollastes kohalikes ajalehtedes (Eestlane, Kaja, Narvskij Listok, Põhjanaan, Wirmaline), võrreldes ajaleheteateid märksa hiljem koostatud ajalooliste ülevaadete narratiividega. Millised teemad (või probleemid) tundusid tollasele ajakirjandusele kui protsessi vahetule tunnistajale olulised? Kas teemad (või probleemid) olid sama olulised ka ligi sajand hiljem, mil valmisid ajaloolised ülevaated?

Ajalisteks piirideks olen seadnud kuurordi rajamise alguse 1873. aastal – just siis tegi Narva linnaepeer Adolf Theodor Hahn ettepaneku kujundada Hungerburgist heakorrastatud kuurort (Orava 1993: 33). Lõppdaatumiks on Esimese maailmasõja puhkemine, mis lõpetas asula esimese õitseaja Vene impeeriumi eliitkuurordina.

Töö koosneb viiest peatükist:

- Esimeses peatükis käsitletakse Hungerburgi asulat enne kuurordi rajamist – milline taust ja millised tegevused olid asulas enne selle kujundamist jõukaks suvituskohaks. Küsimus on oluline, sest kuurordi kõrval jäid käitised tegutsema sellega paralleelselt.
- Teises peatükis on vaatluse all kuurordi rajamine – esmalt vaatlen, millised kuurordid olid lisaks Hungerburgile, millised olid põhjused ning esimesed sammud kuurordi rajamise protsessis Narva. Käsitluse pearõhk keskendub vastava infrastruktuuri loomisele.

- Kolmandas peatükis kajastan kuurordi külastajaid ja külastamise põhjuseid – kes külastas Hungerburgi, miks külastas, millised teenused ja meelelahutused pakkus kuurort.
- Neljandas peatükis leiab käsitlust vabatahtlik tegevus kuurordis – kohalik karskusselts ja tuletõrjeühing olid kaks suurt vabatahtlikuühingut asulas. Mõlemad olid loodud üldiseks hüvanguks, kuid tulemused jätsid soovida.
- Viiendas peatükis vaatlen probleeme kuurortasulas – vaatamata koha meeldivusele, oli tarvis viia läbi parendusi. Sanitaarolukord ja inimeste käitumine jäid ajalehtedes populaarseteks teemadeks läbi aastate.

Taoline haotus on seotud kuurordi arengu kronoloogiaga ning publitseeritud materialide hulga ja ilmutumissagedusega. On loogiline, et mida rohkem erutas teema inimesi, seda rohkem materjali publitseeriti ning seega lihtsam on luua üldpilti ja teha järeldusi.

Allikas ei pea olema kindlasti midagi, mis on füüsiliselt tajutav. Allikaks peetakse nii materiaalseid (esemed) kui ka vaimseid (suulised, usulised) väärtusi. (Karjahärm 2010: 58) Bakalaureusetöös on tähelepanu keskendunud kahele allikate liigile: ajalehtedele ning käsitlustele.

Üldjoontes jagunevad allikad primaarseteks (esmased allikad) ja sekundaarseteks (teisased allikad). Harvemini räägitakse samuti tertsiarsetest allikatest (kolmandad allikad). Erinevus primaarsete ja sekundaarsete allikate vahel on selline, et teisastel allikatel on pigem jutustav iseloom ja need on esmaallikatest töödeldud. Kolmandad allikad on töödeldud narratiivsetest allikatest: siia kuuluvad sõnastikud, käsiraamatud jne. (Karjahärm 2010: 59)

Käesolevas uurimistöös on kasutatud ajalehti, ehkki küll trükitud allikaid, kuid siiski on tegemist esmaste allikadega, kuna 19. sajandi ajalehed peegeldavad juba vahetult oma ajastut. Hiljem koostatud ajalookäsitlused kujutavad aga sekundaarseid allikaid. Kuivõrd ajakirjandus on representatiivne ajaloo allikas, võiks otsustada järgmiste väidete järgi. Ajakirjanikke nimetatakse “ajaloo teenriteks; käesoleva aja ajaloolasteks; ja ajaloo vahendajateks” (Lavoine 1994: 207). Ajaloo teenritena pidid ajakirjanikud, valgustades päev-päevalt toimuvaid sündmusi, paralleelselt kujundama “toomaterjali” ajaloolaste jaoks.

Ajaloolaste rolli “proovisid” reporterid sellisel juhul, kui andsid välja raamatuid, kus kajastati “algsuust” saadud informatsiooni. Reporter kujutab endast ajaloo ja perioodika vahendajat sellel juhul, kui toimuvad sündmused ei saanud veel (või üldse) ajaloolaste tunnustust: sündmuste reaalsus ise on ajalugu. (Lavoine 1994: 209, 212, 218)

Ajalehti vaadeldakse ajaloo allikatena viimased laias laastus viimased kaks sajandit. Ajalehed on mõjukad järgmistel põhjustel:

- sündmuste kajastamine on operatiivne ja täielik,
- seltskonna meeleolud, väärtused ja hoiakud on kontsentreeritud,
- lehtedes käsitletud probleemid peaaegu kohe „sukeldavad“ ajastusse. (Karjahärm 2010: 110)

Ajalehtede kasutamine annab võimaluse Narva-Jõesuu kuurordi elu detailidega tutvuda, sest nad kajastavad valitsuse määruseid, suvitajate käitumisviise, erinevaid üritusi jms.

Bakalaureusetöös uuritavad ajalehed ilmusid ajavahemikus 1873–1914 Narva linnas. Vaadeldaval perioodil ilmus Narvas 9 venekeelset, 30 eestikeelset (nendest 9 olid kas jutuvõi naljalised) ajalehte ja 1 saksakeelne ajaleht (Lisa 1). Päevalehtedest ilmusid Eestlane, Kaja, Narvskij Listok, Põhjanaan, Wirmaline. Nende väljaandmise perioodilisus oli kaks (erandkorras kolm) korda nädalas. Ainult Wirmaline oli nädalaleht, mis ilmus kord nädalas. Ajalehtede tiraaži ei olnud võimalik välja selgitada. Üksikud andmed on säilinud ajalehe Wirmaline tiraaži kohta. (Lisa 2.1).

Valisin eespool loetletud ajalehed, sest suur osa nendest on digiteeritud, mis annab võimaluse tutvuda materjaliga ka interneti kaudu. Paberandjal ajalehed on ka säilinud üsna hästi, aga mitte terviklikult. Vaatamata sellele, saab nendest ikkagi üpris täieliku pildi tollases Hungerburgis toimuvast. Uuritud ajalehed kajastasid kuurordi ja selle lähiümbruse eluolu parimal moel ja säilinud materjali põhjal võib luua põhipildi, see tähendab, et representatiivsuse funktsiooni täidavad nad hästi. Bakalaureusetöös kasutatud ajalehtede numbrite tabel on esitatud Lisas 2.

Kõige rohkem materjali on perioodi 1899–1907 kohta (Lisa 3, Joonis 1.1). Nendel aastatel toimus kuurordi nn õitseage: kuurordis toimuv ei olnud enam midagi innovatiivset ja tundmatut, kuid ka kuurordi populaarsus ei langenud. Kuurordis oli stabiilsus ja suvitajate külastusvool oli suurim. Rohkem on ajalehtede numbreid, kus kirjutati kuurordist, säilinud

kevade- ja suveperioodist (Lisa 3, Joonis 1.2). Selle põhjuseks on asjaolu, et kevadel algas suvilate broneerimine ja ajalehtedes ilmus rohkem kuulutusi rendi ja teiste kuurordi pakkumiste kohta. Suvel pajatati rohkem juba kuurordis toimuvast ja kohapeal vajalikust infost. Üksikud kirjutised ilmusid ka väljaspool suvitushooaega. Ajaleht Wirmaline aga katkestas pärast suvehooaja lõppu üldse kirjutamise Hungerburgi kuurordist. Tähendab, et koha tähtsus ilmnes vaid soojade ilmade tulekuga ja suvitusperioodil.

Uurimise käigus tuvastasin vaadeldud ajalehtedest kokku 119 kuurordiga seotud teadet. Ajalehtedes kajastatud teemade osatähtsusest ja hulgast annab ülevaate järgnev tabel:

Tabel 1. Narva-Jõesuu kuurordiga seonduvate teemade jaotus ning osakaal ajalehtedes perioodil 1887- 1909

Teema	Teadete hulk	Teadete hulk kogumahust
Heakord	47	39,4%
Infrastruktuur	8	6,7%
Tööstus	10	8,4%
Kuurordi rajamine	9	7,5%
Raviomadused/meresuplus	6	5,0%
Kuurordi seltskond	37	31,0%
Vabatahtlik tegevus	2	1,6%
Kokku	119	100%

Nagu tabelist selgub, käsitleti ajakirjanduses peamiselt heakorraga seonduvat ning muidugi peatuti pikemalt ka suvitajatel. Torkab silma, et lisaks selgelt kuurordikesksetele teemadele leidis kajastust ka tööstus, mis käsitleb Narva-Jõesuu elu muid aspekte.

Ajalookäsitluste kohta võib väita, et ajal, millal need koostati, olid nad uurimused (Karjahärm 2010: 60). Käsitlused on tekstid, mille kohta “Keegi on juba teinud faktide valiku,..., koostanud narratiivi ning otsustanud, mida pidada tekstis nimetamise ja jäädvustamise vääriliseks ja mida mitte”(Karjahärm 2010: 193). Teoste koostamise ajal “ajaloolane otsustab, millistele faktidele sõna anda, millises järjekorras ja missuguses kontekstis” (Karjahärm 2010: 193).

Käsitlused Hungerburgi kuurordi kohta on üldjoontes jagunenud kaheks osaks: suvitajatele mõeldud lühikesed ülevaated või brošüürid, näiteks Salzman, I. A. «Курорт Усть-Нарова (Гунгербург) в историческом, топографическом и санитарно-медицинском отношении

/ Составил врач И. А. Зальцман», 1897. а.; “Иллюстрированная справочная книжка гор. Нарвы, курорта Гунгербурга и Шмецке и окрестностей”, 1907. а;

üksikud põhjalikumad ajaloolist ülevaadet taotlevad teosed: Orav, Virve “Narva-Jõesuu kodu-uuriija pilguga”, 1993. а; Strelkov, V. V. «По золотому кольцу Гун-гербурга: энциклопедия дачной жизни», 2011. а (vt Lisa 4).

Suvitajatele mõeldud tutvumisbrošüürid anti välja peamiselt 19. sajandi lõpus, 20. sajandi alguses. Põhjus on selge: nimelt toimus sellel ajal kuurordi õitseage. Teemasse kuuluvate käsitluste nimekiri on esitatud Lisas 4. Käesolevas bakalaureususetöös on kasutatud järgmisi käsitlusi:

Putilin, K. I. «Жемчужина Финского побережья (Гунгербург)», 1914. а;

Krivošejev, E. P. «Курорт Нарва-Йыэсуу», 1968. а;

Orav, V. “Narva-Jõesuu kodu-uuriija pilguga”, 1993. а;

Kurilo, O. “Seebäder an der Ostsee im 19. und 20. Jahrhundert”, 2009. а

Strelkov, V. V. «По золотому кольцу Гунгербурга: энциклопедия дачной жизни», 2011. а;

Valitud käsitlused on teadaolevatest allikatest kõige põhjalikumad. Peaaegu kõik uurimistöös vaadeldavad teemad – tööstus Hungerburgis, kuurordi rajamise algus, suvilate ehitamine, liiklemise võimalused, telefoniside, tänavate valgustus, tuletõrjeühingu tegevus, sanitaarolukord kuurordis, karskusseltsi tegevus, kuurordi külastajad, kuurordi raviomadused ja meresuplemised, meelelahutused – on kajastatud suuremal või väiksemal määral ka ajalehtedes.

Strelkovi raamat “По золотому кольцу Гунгербурга: энциклопедия дачной жизни” (2011) on kirjutatud entsüklopeedia moodi, kus kõik sündmused ja inimesed on reastatud tähestiku järgi, mis omakorda kergendab orienteerumist raamatus. Iga peatükk püüab anda võimalikult põhjalikku ning ajas võimalikult kaugele tagasi vaatavat ülevaadet. Oma teose koostamisel kasutas Strelkov ajalehti, isiklikku päevikut, alaliste ja mittealaliste elanike mälestusi ja kirju, kirjanduslikke teoseid, dokumentaalseid tekste. Raamatus on erinevad teemad, alustades põhitegelastest Narva-Jõesuu kuurordi rajamise ajal ning lõpetades “Suvitaja päeviku” vestetega. Suure osa teosest võtab enda alla kuulsate isikute kirjelda-

mine: kes ta oli, millega tegeles, kuidas ta on seotud Hungerburgi/Narva-Jõesuuga, millal puhkas või elas selles kohas, mis tagasisidet andis ta pärast kuurordi külastamist, või kas üldse andis.

Orava brošüür “Narva-Jõesuu kodu-uurija pilguga” põhineb EAA arhiivist kogutud materjalil. Raamat on jagatud peatükkideks ja iga peatükk algab ajaloo ajastuste sügavustest ja kestab tänapäevani. Narva lähedaste alade kohta võib leida infot alates 1345. aastast. Teistest arhiividest on pärit hilisemad perioodid. Olles Narva-Jõesuu põliselanik, tundis Orav käsitletavat teemat hästi. Raamatus jutustatakse, kus asub Narva-Jõesuu, milline loodus seal on, kuidas sai asula oma nimed; sest tundub, et mitte kuski Eestimaal ei ole teist sellist kohta, millel oleks nii palju nimesid olnud. Asulaga seotud inimestel on raamatus oma koht: kirjanikud ja luuletajad, muusikud ja lauljad, kunstnikud ja lavakunstnikud – kõik need, kes olid pärit Narva-Jõesuust, töötasid või puhkasid Narva-Jõesuus erinevatel aegadel. Aga neid ei ole nii palju kui Strelkovi teoses. Lisaks Orava teoses pole ka žanrilt leksikon. Orav mainis vaid neid, kellel olid enam-vähem tihedad sidemed kuurordiga.

Putilini “Жемчужина Финского побережья (Гунгербург)” väljaanne on pärit 1914. aastast ja on tähelepanuväärne, sest teos on pärit uuritavast perioodist, seega on peaaegu kaasaegne tunnistaja. See väike raamat ühendab endas nii faktilise materjali kui ka ilukirjandusliku käsitluse. Putilini väljaandes on pisut väljendunud ka isiklik suhe, eriti raamatu lõpus, kus ta tõi välja kuurordi puudused ja esitas ka selle arenguvõimalused. E. Krivošjevi “Курорт Нарва-Йыэсуу” (1968) raamatu eessõnas antakse ülevaade kuurordi ravi-omadustest, kliimatingimustest. Seejärel tutvustatakse lugejat Narva-Jõesuu ajaloo põhi-momentidega. Raamatu teine osa on mahukam ja pajatab kuulsatest inimestest, kes puhkasid Narva-Jõesuu kuurordis 19.–20. sajandil. Teose kolmandas osas on tutvustus Narva lähiümbrusest, kuid pigem 20. sajandist.

Kurilo raamatust “Seebäder an der Ostsee im 19. und 20. Jahrhundert” (2009) saab ülevaate tollastest tingimustest, mis valitsesid Läänemere kuurordites. Raamat koosneb 14 artiklist, kus käsitletakse väikeste kalurikohtade muutumist tuntud kuurorditeks. Anu Järs kirjutas suplemiskultuurist Eestis. Artiklis “Die Badekultur in den Ostseebädern Estlands” mainib A. Järs ka selliseid fakte nagu, kes põhiliselt külastas Hungerburgi, miks koht oli atraktiivne, kellele kuurordi külastamine oli ette kirjutatud arsti poolt, kuidas toimusid meresuplemised.

Lähtudes eelmainitud käsitlustest, koostasin oma bakalaureusetöö. Mõned faktid on nii käsitlustes kui ka ajalehtedes, mõned on aga jäänud “tagaplaanile” ja ilmuvad vaid ajakirjanduses. Ajalehed aitavad luua täispilti, kust on näha, kuidas perioodika kajastas Hungerburgi kuurordi arengut. Käsitlustest saab üldpildi, põhifakte ja andmeid arhiividest. Ajalehtedest on võimalus uurida materjali otseselt. Sündmustel on oma iseloom, emotsionaalne värvus. Ajalehtedes publitseeriti mitte ainult valitsuse määrused, vaid ka isikute palved, vastuvaidlemised, olupildid kuurordi elust.

Allikate sarnasused on selles, et mõlemad kajastavad Hungerburgis toimunut. Erisus on vaid selles, kui suurel määral. Sündmuste olulisuse küsimus on veidi erinev perioodika ja käsitluste vahel: esimeses on juttu nädala või päeva sündmustest, teises aga on tegemist aastate ja ajastute jooksul toimunuga.

Uurimistöös toodud tsitaadid venekeelsest ajalehest Narvskij Listok on tõlgitud eesti keelde ning eestikeelsetest ajalehtedest tsitaatides on säilitatud vanapärase kirjaviisi: näiteks “vabrik” asemel on “wabrik”.

1. HUNGERBURG ENNE KUURORDI RAJAMIST

1.1. Tööstusettevõtted asulas

19. sajandi esimesel poolel rajati Hungerburgis metsatööstusettevõtted. Üks nendest oli 1838. aastal ehitatud Joussoni lauavabrik. “Saematerjalid viidi välja Belgia-sse ja Hollandi (Strelkov 2011: 183). „Joussoni lauavabrikus töötas 25 inimest (kohalikud ja vene külalialupojad)” (Krivošejev 1968: 13). 1849. aastal katkestas tööstus oma tegevuse (Strelkov 2011: 119).

Peterburi kaupmeeste Gerdau ja Lidderti keemiatööstus andis ka oma panuse asula arengusse (Strelkov 2011: 161). “Siin toodeti materjale summas 50 000–100 000 aastas. Kogu toodang saadeti Peterburi ja Moskvasse” (Krivošejev 1968: 13). Kuid keemiaettevõtte ei tegutsenud kaua, edaspidist arendust tööstus ka ei saanud (Krivošejev 1968: 14).

Inimesed said tööd ka Volki ja Sturmi värvivabrikus (Orav 1993: 33; Strelkov 2011: 161). Teine lauavabrik oli P. Kotšnevi oma, mis ehitati 1850.–1860. aastatel. Tehasel olid aurumasinad ja moodne tehnika. (Strelkov 2011: 183)

Kui esimeste kümnendike jooksul vabrik tegutses suhteliselt rahulikult, siis 1906. aastal ilmus ajalehes Eestlane sõnum: “Herra Kotsnewi wabrikus tehti ühele mehele seda au, et ta kotti pandi ja wabrikust ära koristati. Selle wagitöö toimepanejad lasti kohe teenistusest lahti” (Eestlane 1906, Nr 10).

Tegelikult see juhtum jäi karistamata, aga Kotšnevi vabrikut külastasid „soldatid“:

Nende kaasas olev ülem käis herra Kotsnewi wabrikus ja maanitses töölisi, et nad millalgi wägiwalda, nagu hiljuti ühe mehe kotti panemine. Tarwitada ei tohi, ja toonitas, et walitsus on wägew küll kõiki wastuhakamisi waigistama. Sellega ta „kohus“ lõpetanud ja soldatid läksid sellisamal päewal Narwa tagasi (Eestlane 1906, Nr 17).

Keemiatööstuse asemele tuli „Zinovjev & Ko“ lauavabrik, ettevõttel olid kaasaegsed töövahendid ja tooted parvetati ka Rossoni jõe kaudu (Strelkov 2011: 183). Zinovjevi lauavabrik ei toiminud rahulikult režiimil. Nii korraldasid 1907. aastal tehase puuhoovi töölised streigi, et oma elukorda parandada: “...nimelt nõudsiwad nad, et nende töö aeg homiku kella kuuest õhta kella kuueni wäitaks, kuna nüüd kella sietsmeni tööd tehakse 1 ½ tundi söögiajaks maha arwates“ (Kaja 1907, Nr 31).

Tööliste hulgas ei olnud aga ühtsust ja seega osa nendest katsusid tööd leida teistes kohtades, osa palus ennast tagasi tööle võtta, kuid ega olukord kergemaks ei läinud. “Näituseks wältab siin töö ühes awalikus töö kohas ilma wahet pidamata 12 tundi päewas.” Lõuna kohta ei julgenud keegi rääkida. (Kaja 1907, Nr 31)

Peale selle tegutsesid siin laevaremonditöökoda ja kalasuitsutusettevõtte (Krivošjev 1968: 14).

Ajalehes ilmus lause Narowa jõe kohta, et vaatamata sellele, et jõeelu kestis tavapärasel režiimis (püüti kala, toimus parvetamine, tavalised inimesed ja asjaajajad sõitsid Narwa ja Jõesuu vahel), vabrikud kaebasid, et ei ole töölisi, kuid aga inimeste poolt kuuldus, et tööd ei ole ja palk on väike. Seetõttu inimesed, eriti venelased, hakkasid Narvast Peterburi sõitma töö otsima. (Wirmaline 1888, Nr 19)

Aprilli kuu lõpul rändas siit palju Wenelast Peterburisse ja kaugemale Wenemaale suwets tööd otsima. Ühel ainsamal öhtul sõitis neid peale 1000 inimese korruga minema. Nii oli neid mitu päewa suurema hulkade kaupa raudtee waksalis ja platsidel näha (Wirmaline 1889, Nr 19).

Ärasõidu probleemide lahendamiseks ja “tööliste lähedat olekut ja kergitust muretseda” võttis Kreenholmi vabriku valitsus ette kindlad sammud. Vabriku ülemused võtsid enda arvele “haigete majad, koolid ja varjupaigad tööliste lastele, vähemalt selleks ajaks, kui laste wanemad wabrikus ametis on”. Toidukraami soetamine sai ka vabriku mureks. Tööta-jaid vabastati sellest tarbest. (Wirmaline 1890, Nr 14)

Tööpuuduse probleeme lahendati ka “kõma” abil, et “...siin ükswahe aurulaewade töömehi kaunis palju tarwitati” (Kaja 1906, Nr 29). Palju mehi Narvast otsustasid Jõesuul oma õnne katsuda, kuid aga said vastupidi, suure pettumuse osaliseks.

Esiteks see on juba palju ütlew, et seda tööd järjest saada ei ole; wahest läheb nädal ja paar mööda kui ühtgi aurulaewa sadamas ei ole, see palk selle töö ja päewase töötundide arwu kohta sugugi suur. Näituseks hakkab töö homiku kella wiieist ja wältab õhta kella üheksani, sellest tuleb tund lõuna aega maha arwata; teine kord tehakse ka rohkem, kuda töö nõuab (Kaja 1906, Nr 29). Selgus, et see töö ei sobi nendele, kes tulid kaugelt ja ei leidnud kõrvalteenistust.

Mõned nendest, kes said tööd Hungerburgis, vaevalt töötasid heades tingimustes. Näiteks härra Kotšnevi aurulaevade teenindajad töötasid peaaegu ilma puhkusega. Ajalehes Kaja ilmus kirjutis, kuidas “laewajuht jalgadega ratast keerab ja selle juures ta silmad ikka kinni wajuwad” (Kaja 1909, Nr 57).

Käsitlustes jäid tagaplaanile töösuhed: mis mured ja nõuded töötajatel olid. Vaatamata toodangu mahtudele, kohaliku tööpuuduse küsimus kuskile ei kadunud. Peale töötuse puudus ka elementaarne inimlik suhtumine töötajatesse: unustatakse, et töötajad ei ole masinad ja nad hädasti vajavad tööpäeval pausi ja üldse puhkepäevi.

1.2. Kalapüük

Tööstuse arenguga traditsiooniline kalapüük ei kadunud täiesti, kuid vähenes kindlal määral. Nii andis ajaleht Wirmaline 27. aprillil 1887. aastal teada, et aurulaevade sõit on selles süüdi.

...kohalikud kalamehed kaebavad kehva püügi peale ja kurvavad, et paar kümmend aastat tagasi oli Narowa jõgi üsna rikkas kala poolelt, aga nüüd jääb aast’ aastalt kalasaak ikka kehvamaks, kõik olla see aurulaevade süü, kes siin mööda Narowa jõge enamiste iga tund edasi tagasi supeltavad ja kalu peletavad (Wirmaline 1887, Nr 18).

Kaks aastat hiljem Wirmaline publitseeris teate, et kalasaak “on Naroowas nii rohke”. Hinnad olid kala müügil aga parajad, “sest suurem osa neist saadetakse siit ära Peterburisse” (Wirmaline 1889, Nr 43). 1906. aastal kirjutas ajaleht Kaja, et mõned inimesed elasid Hungerburgis kalapüügist ja mõnikord võis tulu olla 20–25 rubla keskmise kala eest. Need inimesed, kes ostsid kala üles ja müüsid kala edasi Riiga ja Peterburisse, maksid 40–45 kopikat naela eest. (Kaja 1906, Nr 9)

Käsitlustes ei leidnud palju infot Jõesuul kalapüüdmise kohta. Eraldi kalapüügist kirjutas V. Orav, kes mainib kalapüügi positiivset (kalaliikide mitmekesisus) kui ka negatiivset poolt (õnnetused merel; vajadus otsida täiendavat tuluallikat, sest aastaringne kalapüüdmine ei olnud nii tulus kui tahaks).

2. KUURORDI RAJAMINE

2.1. Kuurortidest laiemalt

Narva-Jõesuu ei olnud ainuke kuurort, mis eksisteeris tollasel ajal. Kahtlemata olid hea mainega ka teised Eestimaa kuurordid: Haapsalu, Kuressaare, Pärnu jt.

Haapsalus näiteks pakuti mitmesuguseid protseduure meremudaga. Ravitavate haiguste nimikirjas olid niisugused hädad nagu rasvahaigus, kõiksugused naistehaigused, verevaesus. Väärtustati ka Haapsalu merevee omadusi: mõõdistuste järgi selgus, et Haapsalu mereosal on kõige soojem vesi suvekuude jooksul teiste kuurorditega võrreldes – ligi +20 °C, (Kuressaares +18 °C, Pärnus +17 °C, Tallinnas +16 °C). Suplemine nii soojas vees mõjutas positiivselt ainevahetusprotsesse inimese kehas, suurendas söögiisu ja nii edasi.

Kuressaares pakuti ka tervisemuda protseduure. Tasub mainida ka seda, et Haapsalu ja Pärnuga võrreldes oli Kuressaares kõige rikkalikum tervisemuda varu. Kuurordis pakuti liikumissüsteemiravi. Sanatooriumidest sai abi reumatismi, luuvalude, luutiisikuse puhul.

Pärnu on kõige suurem kuurorditest. Pärnu eripära oli tingitud järgmistest teguritest: omalaadsed majad, rohkearvulised puisteed ja 5-6 kilomeetri pikkune rand. Pärnu mereõhu, meresupluste ja tervisemuda omadused löid eriti soodsa keskkonna närvihaiguste (unepuudus, neurasteenia) arstimiseks. (Prümmel 1923: 130–131)

Tasub ka mainida, et Narva-Jõesuu areng ei alanud spontaanselt. Narvas hakkas arenema tööstus ja kommunikatsioon: jõuline Kreenholmi manufaktuuri ehitus ja edaspidine areng, 1870. aastal avati raudteeliiklus Peterburi – Tallinn. Narva linn muutub võimsaks tööstuskeskuseks, aga samal ajal säilitab ka kauplemislinna positsiooni. Sellele aitas kaasa Narva asukoht: Peterburi ja Eestimaa kubermangude piiril. Säilis ka Narva sadama tähtsus. (Kotšenovski 1991: 132-133)

2.2. Narva-Jõesuu kuurordi rajamise põhjused ja esimesed sammud

Hungerburgist ehk polekski saanud nii jõukas ja populaarne suvituskoht, kui 21. sajandi 70. aastatel ei oleks Narva linnapeaks olnud Adolf Theodor Hahn (1832–1914). Suure energiaga ühiskonnategelane Hahn suutis veenda inimesi, eelkõige Narva linna elanikke, et Hungerburgi ala on jõupingutust väärt. Seitsmekümnendatel aastatel, olles Narva linnapea, suutis A. T. Hahn sõna ja tegevusega veenda kodanikke selles, et Hungerburg on „kuldne rahaauk“ linna jaoks. (Putilin 1914: 6)

Zinovjevi & Ko osanikuna veetis Hahn palju aega Hungerburgis ja sai suurepärase võimaluse tutvuda asulaga ning märgata koha väärtusi ja puudusi (Orav 1993: 33). Sellised kohad nagu Šmetske ja Mereküla jäid ka Narva lahe piiridele, aga ei vastanud nõutavatele omadustele: olid liiga niisked, heakorrastamata ja asusid jaamadest eemal (Putilin 1914: 7).

Hungerburgis olid aga olemas kõik kuurordiks saamiseks vajalikud eeldused: topograafiliselt asus Hungerburg otse jõesuul, liivmuld garanteeris, et roheluse mitmekesisus rõõmutab alati silma ja lüües omakorda kujundasid romantilise maastiku. Peale selle, kui Sankt-Peterburgi elanikel oleks lähedal suvitus- ja suplemiskoht, kaoks ära vajadus sõita kaugele Revelisse (Tallinna) või Hapsal linna (Haapsallu). (Putilin 1914: 7) Kõik need tegurid löid soodsad tingimused uute tulude saamiseks Narva linnakassasse.

Aga enne kui Hungerburg sai populaarseks elujõu taastamise ja vaba aja veetmise kohaks välismaalt tulnud külaliste hulgas, oli vaja ettevõtmise edukusest veenda ja innustada eelkõige kohalikke elanikke ja narvalasi. Just nendest sõltus, kas kalurite asulast saab esmaklassiline kuurort või mitte.

Tänapäeval nimetatakse Hahni tegevust „turunduskäiguks“, tol ajal korraldati väikese laeva Alert vettelaskmine (1872. a) selleks, et Narva elanike hulgas huvi äratada. Ettevõtmine ületas kõik ootused. Peaaegu kahetunnine sõit laeval tegi oma töö. „Tänu sellistele reisidele äratab vähetuntud Kütterküla mõis pärast tutvustamist linnakodanikele tõelist huvi, Hungerburgi looduse ilu aga leiab üldist tähelepanu ja loob Hungerburgist lemmikjalutuskoha“ (Putilin 1914: 8).

Alates 1873. aastast nägid Narva linnapead selgelt, et aastatulud Hungerburgist kasvasid kümme korda, seega finantseeriti meelsasti Narva-Jõesuu edaspidisesse arengusse (Putilin 1914: 9). Narva-Jõesuu suvituskohana tõi suure summa Narva linna eelarvesse: 1874.–1878. a sissetulek oli 15 380 rubla, kuid kulutused Hungerburgi arendamiseks sellel samal ajal olid vaid 1610 rubla (Pullat 1970: 393–397).

1874. aastal algas Hungerburgis aktiivne kaunite suvilate ehitamine. Hungerburg muutus erinevate ühiskonnakihtide seas moekaks kohaks.

Pole raske mõistata, et esimese pioneerina suvilate ehitamises Hungerburgis oli A. T. Hahn. Linnapea tegi otsa lahti ja Hungerburgi „koloniseerimine“ algas kiires tempos, Narva-

Jõesuusse maa ostmine suvila ehitamiseks sai tippunistuseks peaaegu igal Narva kodanikul (Putilin 1914: 9).

Kuurort rajati mitte tühjale kohale, vaid asula vanimasse kvartalisse: mere ja jõe vahel oli tihe, „kolmurgaline“ asustus (Orav 1993: 33).

1876.–1882. aastate vahel toimus Hungerburgis intensiivne heakorrastus: ehitati puhta-veetorustikke, kuivendati soid, avati apteek (1881. a) ja postkontor, elamispiinnad anti rendile väga soodsate hindadega (Putilin 1914: 10). Ametlikult sai Hungerburg suvitusko-haks Riiginõukogu otsusega 12. aprillil 1894. aastal (Orav 1993: 34).

Kuna „näljalinn“ muutus üha populaarsemaks, kasvas ka suvitajate arv. „1876. aastal ei olnud alaliste elanike ja suvijate arv suvel rohkem kui 1300 inimest, neli aastat hiljem oli aga elanike arv peaaegu 3000“ (Putilin 1914: 10–11).

Aastaks 1907 oli kuurort juba 25 aastat olnud nii suvitus- kui ka suplemiskoht. Valitsus moodustas 1898. aastal kuurordis heaolukorra komisjoni. Komisjon valiti neljaks aastaks kohalikest suvilaomanikest ja Narva linna valitsusest. Kuurordi eelarve koosnes kahest osast: 1) maatükkide ja hoonete rent, kalapüük; 2) neljaprotsendiline maks suvitajatelt, kes rentisid hooajaks suvilat. Raha planeeriti ainult kuurordi korraspidamiseks kasutada, seega on loogiline, et maksjad oleksid huvitatud, kuidas ja milleks raha kulutatakse. (Narvskij Listok 1907, Nr 79)

1912. aastal oli Hungerburg kuulus ja õitsev kuurort (Strelkov 2011: 10-11).

Suvilate ehitamist ei kajastatud väga laialt ajalehtedes. Tundub nii, et suvemajade ilu, atraktiivsus ja unikaalsus pakkus huvi pigem käsitluste koostajate jaoks. Niisugust mõistet kui „hungerburgi“ arhitektuuristiil kasutab Krivošejev oma 1968. a ilmunud raamatus. Madis Tuuder ajalehes Sirp artiklis „Kas Narva-Jõesuu tõuseb veel?“ samuti märgib ära, et Narva-Jõesuusse „imbuti“ „siinmail tundmata eksootilisi arhitektuuristiile“ (Tuuder 2013).

2.3. Infrastruktuuri loomine

2.3.1. Hoonestus

A. Hahn võttis osa kuursaali projekteerimisest ja ehitamisest. Kuurisaal avas oma ukse juba 1882. aastal. Ehitis pidi olema multifunktsionaalne: ruumides peab saama korraldada nii tantsuõhtuid peredele kui ka orkestrimuusika kontserte.

Hoone oli väga kaunis, lausa puitpitsi haruldus: tugevasti liigendatuna, mitmete eendite, galeriide ja rõdudega. Rohked dekoornikerdatud ehisviilud, konsoolid, karniisid, võred, läbipaistev puitpits koos rohkete rõdudega ning sammaskäikudega muutis lahenduse õhuliseks (Orav 1993: 68).

Hiljem sai just see hoone kuurordi üldtunnustatud keskuseks. Rääkides stiilist, mida kasutati suvilate ja kuurhoone ehitamisel, siis siin on järgmised variatsioonid: šveitsi stiil, neo-reenessanss, mauri stiil jms (Tuuder 2013).

1886. aastal toimunud tulekahju ajal põles maha 97 maja. Põhjus, miks nii palju maju hävis, oli hoonestustihedus. Selline kurb sündmus ajendas looma Hungerburgis heakor-rastuse komisjoni. (Putilin 1914: 12) Komisjoni otsuse järgi hakati asulat täiesti ümber planeerima. „Näiteks rakendati siin Inglismaal toleks ajaks välja kujunenud uuendusliku asulatüübi – aedlinna printsiipe...” (Tuuder 2013).

Arhitekt A. Novitski projekteeris nii, et kuurordi südameks sai kuursaal koos külgneva par-giga. Kuursaalist lähtusid kiirtena tänavad: keskmise tänavaga nimi oli Morskoi prospekt (hil-jem nimetati ümber A. Hahni tänavaks). (Orav 1993: 69)

1911.–1912. aastal valmis uus kuursaal, kuna vana hoone, mis oli ehitatud puidust, põles maha. Uus hoone ehitati kivist.

Samuti jätkus suvilate ehitamine. Uued suvilad olid „lausa minilossid“. Selline epiteet on rakendatav A. Hahni suvila kohta. Maja nimi oli Villa Capriccio. Valge, sammastega Hahni maja oli kõige esinduslikum hoone Jõesuus. (Orav 1993: 69)

... selle vastas ilusa kõrge torniga P. Vargunini Villa Bel Respino, mauri stiilis R. Kolbe suvila, Aia ja Supeluse tänavaga nurgal S. Lavrentsovi suvekodu A la Russe. Suurepäraste hoonete paraadi Aia tänaval lõpetas üks viimaseid maju, mis kandis Hüsterlochi nime (Orav 1993: 69).

Tähelepanuväärsed olid ka Kotšnevi maja, luuletaja Slutševski suvila Ugolok oma tiigiga, Villa Irene, mis legendi järgi sai oma nime pärast arhitekti tütre Irina traagilist surma. Villa Irene oli omanäoline hoone: „omapäraste tornikeste ja portikustega“. Gooti stiilis ehitatud suvila oli asula ehe. (Orav 1993: 69; Strelkov 2011: 134)

Pärast aktiivset suvilate ehitamist tekkis ka päris terav küsimus kiriku olemasolu kohta, sest õigeusu kirikut ei olnud. Eriti muretsesid selle pärast naissoost suvitajad. Asi oli keeruline ka seetõttu, et Narva linnaisadel ei olnud enam finantse – kõik võimalikud summad olid ju-ba kasutatud kuurordi heakorrastamiseks. Kuid isegi niisugusest keerulisest situatsioonist leiti väljapääs – heategevus. Esmapilgul oli idee „toores“ ja vaevalt loodeti sellest abi, aga kõik

kahtlused hajusid, kui peaheategelaseks sai Vene keiser Aleksander III, kes viibis nurgakivipaneku tseremoonial 1890. aastal ja annetas 5000 rubla. (Putilin 1914: 12–13) Teisi annetusi ei pidanud kaua ootama: keisri eeskuju oli järgimist väärt. Ühiste jõupingutustega lõpetati kiriku ehitamine 1893. aastal. Peab märkima, et kiriku ehitamine ei olnud vaid usuküsimus: kiriku olemasolu, eriti õigeusu kiriku, oli peaaegu prestiiži küsimus.

Luteriusulised ehk kohalikud ei jäänud ka ilma kirikuta. Pärast Vladimiri õigeusu kiriku ehitamist said ka luterlased uue kirikuhoone. Kirik jäi kirikuks sõltumata ajastust. Nii sai ka Hungerburgi luteri kirikuga: esialgselt luteri kogudus oli iseseisev ja annetuse saamiseks käisid kirikuteenrid majast majja, raha said niipalju, kui inimesed olid võimelised andma. Pärast mõnda aega annetamise kord muutus veidi: annetajaid andsid raha, seejärel neid kutsuti notari juurde ja annetamise maht kirjutati üles tingivaks summaks, mis tuleks igal aastal maksta. See protsess toimuks seni, kuni kirik saaks piisavalt raha. Neid, kes keeldusid maksmast, ootas veelgi koledam olukord – neid sunniti juba seaduse põhjal raha maksma. (Kaja 1906, Nr 26)

Ajalehtedes publitseeriti pigem mitte tavapärase “minilosside” ehitamisetappe, vaid tõsisemaid projekte. Üheks nendest oli õigeusu kiriku väljaehitamine. Erandiks sai projekt seetõttu, et kiriku ehitamiseks annetas keiser Aleksander III. Loomulikult nii jõukas toetus ei jäänud tähelepanuta.

2.3.2. Liiklus

Hungerburgi võis jõuda kaht teed pidi: 1) Peterburist laevaga, 2) Balti raudteelt Narvani, pärast ajuriga sadamasse ja taas laevaga kohale.

Mugavaid ühedusteid on kaks: esimene otse Peterburist (Vasiljevi saare 8. liin) segamerelaevadega „Hungerburg“ või „Ingerman“, mis sõidavad Narva-Jõesuusse neli korda nädalas, sõit kestab 11 tundi; vaieldamatult on sõit meeldiv, seda aga vaid tingimusel, et meri on rahulik ja ei teki õõtsumist, mis tavaliselt tekitab merehaiguse.

Teine reisivõimalus on mitu korda rahulikum, Balti raudteel kuni Narva peatuseni (150 versta Peterburist), siis voorimehega Kochnevi aurikusadamasse Narva linnasilla ääres, kus pärast hubasesse aurikusse „Ust-Narovsk“ või „Pavel“ ümberistumist ja Narva jõel rahulikku 45-minutist sõitmist olete jõudnud oma eesmärgini (Putilin 1914: 15).

Oma geograafilise asendi tõttu jäi Hungerburg suurtest teedest eemale, kuid Narvaga toimus ühendus küüdi abil. See aga ei lahendanud olukorda, sest ühendustee Narvaga oli nigel ja tee võis kulgeda vaid seal, kus kitsas veeäärne riba seda võimaldas. Talvel aga võis sõita mööda jääd. Peaühendusteeks Narvaga pidi siiski olema jõgi. Aurik Alert, tema konkurendid Ust-Narovsk ja Pavel ja ainult üks aasta oli käigus laev Aleksander – kõik need veesõidukid täitsid transporditeenust täielikult.

Laevaliiklus oli ka Peterburiga. Laevad Hungerburg ja Inkerman vedasid suvitajaid neli korda nädalas, reis kestis üksteist tundi. (Orav 1993: 73–74)

Aurulaevade liikluse korraldusel olid omad takistused. Selgus, et aurulaevad peatuvad ainult vana kai ääres. Vana kai oli ehitatud tollase Hungerburgi keskuse lähedale 25 aastat tagasi (selleks ajaks, kui sõnum publitseeriti). Kuurordi territoorium aga suurenes aastast aastasse ning ilmusid uued elamiskohad Narova jõe ülesvoolul. Need, kellel suvituskohad asusid uutes kohtades, olid sunnitud päris pika tee ette võtma, 1,5–2 versta tagasi, enne kui kohale jõuti. Ei ilusa ega halva ilmaga tundunud niisugune reisimine hea idee. Peale selle, et kohale jõuda, tuli voorimeeste teenuseid kasutada, mis omakorda suurendas puhkusekulusid. Ebamugavuse eemaldamiseks tehti ettepanekuid, et ehitada teine kai, kuid see idee jäi vaid kuulujutuks mõneks ajaks. (Narvskij Listok 1899, Nr 33)

Aurulaevade sõiduraafikud võisid olla väga omapärased. Näiteks aurulaev Ust-Narovsk, hoolimata sellest, et oli sõiduplaan, väljus Narva sadamast Hungerburgi suunas täiesti suvalisel ajal. Näiteks oli väljumisaeg kell 3 päeval, aga aurulaev sõitis välja kell 3.20. Kohalikele elanikele see ei olnud suur probleem, kuid laevade administratsioon ei andnud märku, et sõiduplaan on muudetud. Teinekord juhtus nii, et laev väljus alles kell 3.45. Loomulikult tekitas see rahulolematust, aga teist võimalust Hungerburgi jõuda peale härra Kotšnevi aurulaevu ei olnud, seega rahulolematud jäid “hüüdjaks hääleks kõrbes”. (Narvskij Listok 1901, Nr 44)

Suvitajate kaebused sõiduplaani kohta jõudsid siiski laevade administratsiooni ja Ust-Narovsk hakkas välja sõitma varem, kui oli ette nähtud. Sõiduplaani järgi oleks pidanud viimane aurulaev Hungerburgi suunas sõitma kell 8.45 õhtul, kuid sõitis välja kümme või viisteist minutit varem. Veelgi ebameeldivam oli fakt, et see laev oli viimane õhtune reis, seega need, kes “jäid hilja”, olid sunnitud Narvas ööbima, “mille eest saadeti aurulaevade administratsioonile tuhat tänu”. (Narvskij Listok 1901, Nr 71)

1895. aastal toimus arutelu uute teede ehitamise üle Narva ja Hungerburgi vahel. Magis-traal kavandati isegi Kreenholmi manufaktuuri ja Kalevi vabrikuni. Insener I. Ipatjev koos-tas kaks plaani. Projektidel aga oli üks suur puudus: asi oli seotud suure metsaosa mahavõt-misega. Nii jäid teede projektid ellu viimata. (Orav 1993: 74)

Ei jäänud tähelepanuta ka raudtee ehitamise küsimus. Raudtee Narva–Hungerburg projekte oli palju, aga ellu ei viidud mitte ühtegi. Ilmus ka idee ehitada elektritrampi teed Narva ja Hungerburgi vahel, aga ka see idee jäi ellu viimata. (Strelkov 2011: 107) Põhjus oli järgmi-ne: Kudruküla, Riigi, Tõrvajõe ja teiste kohtade omanikud keeldusid oma maad riigile müü-mast.

Niisiis jäid ikka voorimehed kõige populaarsemaks liiklusvahendiks (Orav 1993: 74).

Voorimehed olid aga isemeelsed teenindajad. Tihtipeale võis nendega sõitmisel kaasneda niisugused ebamugavused nagu petmine sõidutasu küsimisel, jõhkruks ja organiseerimatu voorimeeste olemasolu avalikes kohtades. Nii juhtuski ühe lugupeetud härraga ebameeldiv lugu: ta rentis voorimehe ja kohe enne sõidu algust räägiti läbi ühehobuserakendi tasu 35 kopikat, tavalise troska sõiduhind aga jäi seletamata, sest härra otsustas, et see ei peaks ole-ma rohkem kui rakendi hind. Reisi lõpus aga troskamees nõudis jõhkralt 45 kopikat, sest sõiduhind ei olnud varem kokku lepitud. Kui lugupeetud härra palus taksi näidata, sai ta voorimehelt vastuseks, et tal taksi ei ole ning tema seda ei tea. (Narvskij Listok 1899, Nr 45)

Edaspidi, rääkides sõidutariifidest, selgus, et on vaja kindlaid hindu. Suvilatesse saabus pal-ju rahvast, mõned olid täiesti uued tulijad ja ei teadnud valitsevat korda. Just nendest said voorimeeste kavaluse head ohvrid: voorimehi oli hädasti vaja, seega, suurt konkurentsi ei olnud ja ilmus võimalus streikida ja “tehislikult tõsta hindu”. „Küll aga juhtus nii, et kui aurulaevast astus maha vähe publikut, siis said voorimehed lahkeks ja vastutulelikuks, kui aga publikut on palju – voorimehed on väga kangekaelsed enda nõudmistel“ (Narvskij Listok 1900, Nr 40).

Voorimeeste teenuste nõudlust ei suudetud täita sel määral, kui oli vaja. Aurulaeva saabu-misega või pidupäeva ajal oli kail vaid 8–10 nendest, kuigi Hungerburgis oli rohkem kui sada voorimeest. Seega, tariifi määramise lähtepunktiks oleks loogilisem kasutada kuurordi kaid. Siin aga ilmus uus probleem: voorimeeste parkla ei olnud hästi korraldatud, kasutatav kitsas tänavake viis tihti konfliktideni ja sõimuni voorimeeste hulgas. Loomulikult see ei olnud plussiks kuurordi mainele. (Narvskij Listok 1900, Nr 40)

Suvitajate kaebused voorimeeste omavoli kohta jõudsid kuurordi heakorra komisjoni ja sõidutariifid määrati vastavalt osakondadele. Kuurodi ala oli jagatud kuueks osakonnaks ja vastavalt nendele kehtestati maksud. Peale selle olid ka määratud voorimeestele sõidureeglid. (Narvskij Listok 1900, Nr 47)

Reeglid olid, aga ikka juhtusid õnnetused. Nii andis keegi härra Volkov ajalehes Narvskij listok teada, et voorimees jooksis ta maha. “Sellel momendil, mil ma maha kukkusin aisa löögist, voorimees kannustas hobust ja tormas ära nii, et ma ei märganud tema numbrit” (Narvskij Listok 1903, Nr 58). Nii voorimehed kui ka jalgratturid sõitsid hooletult ning just sellistel aladel ja aegadel, kui palju rahvast jalutas pargialleedel või rannal, ja ei hoiatanud jalutajaid kellaga (Narvskij Listok 1903, Nr 58).

Samuti ei kadunud kuskile ka sõidutasu probleemid. Voorimehed, hoolimata sellest et oli määratud kindel sõidutariif, arvutasid suvaliselt sõidutasu, ei tunnistanud soodustusi ja keeldusid sõitmast tundide kaupa, sest arvasid, et see ei olnud tulus nende jaoks.

Kohalik administratsioon peaks istutama vooremeestele mõtet, et sõidutariif on nende jaoks täiesti kohustuslik ja nendel ei ole õigust sõidutariifist keelduda, liiatigi tariif ise, kui vaadata tähelepanelikum, hoopis ei ole odav ja on solvav pigem reisijatele, kui voorimeestele (Narvskij Listok 1907, Nr 67).

Liikluse teema käsitlustes valgustati pigem seda, kuidas oli võimalik Hungerburgi jõuda, ajalehtedest sai teada, mis ohud või kummalisused ootasid uustulnukaid pärast kuurordisse jõudmisest.

2.3.3. Sideteenus

Peale kuurordi põhiülesannete olla ravi- ja meeletaastamise koht, ei tohiks suvituskoht kaotada sidemeid ka reaalsusega. Seega olid rajatud mõned tavapärased kommunikatsioonid ja ettevõtted.

Postkontor

31. jaanuaril 1877. aastal otsustas Narva linnavalitsus seada sisse postkontori ja telegraafi, mis töötasid 1. aprillist kuni 1. novembrini. Kontor asus sadama lähedal, sest posti saadeti Hungerburgi laevaga. Alates 1881. aastast hakkas postkontor aastaringselt toimima, mis oli püüe sideteenindust parendada. Aga ikkagi ei olnud püsitöötajaid, kes võiksid aasta jooksul postitöid teha. Talvel toimetati post kätte eraisikute abil. (Orav 1993: 76) Postitegevus nõu-

dis ikka parendamist. Nii oli 1906. aastal ajalehes Eestlane kaebus, et kohalik postkontor ei pannud postkaste välja ja seega mõned inimesed olid sunnitud “peale wersta käia, enne kui kirja saad ära anda” (Eestlane 1906, Nr 22). Asjaajamine postijaamas ei käinud selle kiirusega, kui oleks nõutav, isegi väljaspool hooaega: “Enamaste tuleb siis selle halbtuse all kannatada, kui rahakirjadega tegemist on. Siis leidub põhjusid mitmesuguseid: wahest on postisaatmine ehk wastuwõtmine ees, teinekord ei ole „natshalnikut“kontoris jne” (Põhjanael 1906, Nr 2).

Postkaart

Postkaart ilmus Venemaal 19. sajandi lõpus ja sai väga populaarseks suhtlemisviisiks. Hungerburg ei jäänud ka eemale uuest tendentsist. Kohalikus postkontoris müüdi väga populaarseid nn garmoška-postkaarte pealkirjaga „Tervitused Hungerburgist“. Narva ja Narva-Jõesuu ettevõtjad, pildistajad ja trükkijad – kõik olid kaasatud uude trendi. 1890. aastatel ilmusid Narvas ja Hungerburgis müügile postkaardikomplektid, kus olid pildistatud kohalikud vaatamisväärsused. Komplekt oli vormistatud elegantsesse nahast ümbrisse. Seepärast ja veel oma suuruse tõttu ei saanud selliseid postkaarte tavalise postiga saata. Neid sai pigem osta ja kinkida suveniiriks. (Strelkov 2011: 226)

Telefoniside

1903. aastal ilmus teade, et üks mugavustest, mis on kuurordis, on Hungerburgi telefoniside lähiümbrusega. Kõnepunkt asus kohalikus politseiosakonnas. Tähendab, et telefoni teel võis suhelda Narvaga ja natuke hiljem ka Merekülaga. (Narvskij Listok 1903, Nr 19)

1. juunil 1909 loodi telefoniühendus Narva ja Peterburi vahel. Hiljemini oli plaanis paigaldada telefoniliinid ka Hungerburgis. Telefonijaamad olid Peterburis, peajaama hoones, Hungerburgis plaaniti telefonijaam teha Uue ja Mereküla tänavate nurgale. Telefonikõnede aeg oli ka reglementeeritud: alates kella 8st hommikul ja kella 11ni õhtul. Tasu kolmeminutilise kõne eest oli järgmine: tavaline kõne oli 50 kopikat, hädavajalik kõne 1 rubla ja 50 kopikat. (Strelkov 2011: 302)

2.3.4. Uus sadam

Seoses Hungerburgi kuurordi laiendamisega tekkis vajadus ehitada teine sadam. Tähelepanu nõudsid niinimetatud uued kohad, mis asusid päris kaugel juba olemasolevast sadamast.

Esialgvalt, 1900. aastal tekkis idee, et uue sadama ehitamist võiks korraldada erainitsiatiivi järgi: “Uute kohtade” suvilate omanikud olid valmis sadama ehitust finantseerima. Loodeti ka Narva linnavalitsuse peale, et protsessi kiirendada. (Narvskij Listok 1900, Nr 36) Mõne aja pärast erainitsiatiiv vaibus. Narva linnast ei saadud ka toetust: vastuseks said küsijad ikka ühte “Raha ei ole”. (Narvskij Listok 1901, Nr 47)

Kõik ei olnud rahul teise sadamakai ideega. Aurulaevade vedude monopolist härra Kotšnev kahtles, et laevade liiklus hakkab toimuma samas režiimis. Tema arvamuse järgi hakkaks laevad hilinea ja mis on veelgi tähtsam, tema kipperid ei oskavat peatuda “Narowa allavoolu”(Narvskij Listok 1901, Nr 53).

Siiski 1903. aastal ilmusid kirjutised, et teist kaid hakatakse ehitama (Narvskij Listok 1903, Nr 22). Kai ehitati, kuid ligipääs kaile ei olnud selgelt ära märgitud. “... et jõuda sa-damasse on tarvis nügida nurgataguses, palkide pinude vahel, lagunened vanade lotjade va-hel, mädade laastude peal...” Pärast pandi märgid, kuid sõitjate mugavuseks oleks parem luua laiad ja käsipuudega kõnniteed. (Narvskij Listok 1903, Nr 41)

Ajalehtedes võtsid uue sadama ehituse kohta käivad kirjutised päris palju ruumi. Uue sadama väljaehitamise plaanid said mõne aja jooksul dramaatiliseks teemaks ajalehtedes. Loo-bumine luua sadamat erainitsiatiivi põhjal, väljaehitamisea venitamine üldiselt – kolme aasta jooksul ilmusid kirjutised selle teema kohta. Käesolevas uurimistöös kasutataves käsitlustes aga selle teema kohta andmeid pole.

2.3.5. Kõnniteed. Turuplats

Ust-Narowa (Hungerburg ja Schmetske) kuurordi majaomanikud on kohustatud üles ehitada tänava mööda, tarade liinil, panelid, purded või kõnniteed jalakäijate jaoks, hiljemalt kuu jooksul pärast käesoleva kohustusliku määruse ja pidada edaspidi panelid alalisel hea olukorral (Narvskij Listok 1900, Nr 45).

Tihti toimus nii, et oma maa ja selle ümbrust pidasid korras just need omanikud, kes ei olnud nii jõukad. Rahakamad suvilate omanikud aga ei pööanud palju tähelepanu kõnniteede ja oma maatüki ümbruse korrashoiule, nende päevamureks jäid pigem suvilamajad ja nende sisustus. (Narvskij Listok 1903, Nr 41)

Kõnniteed peawad kõik ühesugused olema ehitatud, naabridega. Laudadest tehud mitte õhemad kui 2 pool tolli, ilma terawa naelteta, laius mitte vähem kui 1 ¼ arshinat. Peale selle

ka lõhutud kiwidest mille üle peeni-kene liiw peale riputama, mitte kitsam kui 2 ½ arshinat (Kaja 1907, Nr 40).

Isegi kui hooletutel peremeestel kõnniteed olid tehtud, nägid need välja lohakad ja ei kestnud kaua aega (Narvskij Listok 1899, Nr 59). Selgituseks toodi see, et lauavabrikus ei olnud sobivaid laudu (Narvskij Listok 1900, Nr 37). “Süüdlasi, kes ei täida käesolevat kohustuslikut määrust, politsei hakkab vastutusele võtma karistuspõhikirja 29 paragrahvi järgi” (Narvskij Listok 1900, Nr 45).

1907. aastal ilmusid teated, et kõnniteed hakati paigaldama paekividest. “...aetakse hunnik kiwisi kokku, riputatase mulda peale ning kõnnitee on walmis, ilma et seda tsemendiga üle saaks walatud, ehk tasaseks tehtud” (Kaja 1907, Nr 40).

Loomulikult niiviisi tehtud teedele ilmusid augud, vahed ja suurenes oht, et jalakäijad väänavad jala ära või murravad kingakontsa. Seetõttu leidsid kohalikud elanikud, et ei saa lubada niisuguseid kõnniteid ehitada ja süüdistasid kohalikke politseinikke, et nad lasksid sellised teed ehitada, vaatamata sellele, et olid selged ettekirjutused selle kohta. (Narvskij Listok 1907, Nr 60)

Seoses sellega, et kõik kõnniteed ei olnud kaetud laudade või paekividega ja olid jäetud lihtsalt liivaseks, tekkis mure, et märja ilmaga on liiklemine raskendatud. “... jalg takerdub märjal liival, mis mäkerdab jalatsid: sama lugu on ühest teepoolest teisele üleminekuga” (Narvskij Listok 1907, Nr 88). Inimesi nõrritas veel see, et kuurordi peatänav Merreküll oli mõnel ajal ka “ületamatu”. “...üle tee minna “kolme kaudu” riskivad vaid üksikud julged, teised aga rendivad selleks spetsiaalselt voorimehi, lapsi aga tuleb kindlasti üle viia süles” (Narvskij Listok 1907, Nr 88). Ka Mereküllast metsa viiv tänav jäi ootama paremat aega. Metsas ristusid selle kõnniteega soolohud, mis aeg-ajalt jäid täiesti vee alla. Nii ilmusid mõnedesse teega ristuvatesse ojakestesse havimaimud ja ujusid seal. (Narvskij Listok 1903, Nr 46)

Et kõnniteed ei olnud ehitatud korralikult, juhtusid ebameeldivad lood. Nii juhtus, et üks väike tüdruk kukkus laudade vahelt auku ja peaaegu murdis oma jala (Narvskij Listok 1899, Nr 57).

Ka täiskasvanud inimesed sattusid ebameeldivustesse. Nii kirjutas üks mees, et kiirustades hommikul aurulaevale, astus ta mädanenud lauale ja kukkus näoga liiva sisse. Ja kuna see

juhtus just pärast haigusest tervenemist, olid mehel tõsised hirmud, et taastamisprotsess sai rikutud. (Narvskij Listok 1907, Nr 72)

Selgus, et ka jalgvärvavad võivad olla takistuseks. Nii ehtasid mõned suvilate omanikud oma jalgvärvavad ehitamise põhikirja vastu: värvavad avanesid mitte aia sisse, vaid väljapoolse otse kõnniteele. Täiskasvanud olid sunnitud niisugustest värvavatest liiva peal ümber minna, kuid lapsed, oma muretuse tõttu, pörkasid jalgvärvava vastu ja said kriimustusi ja vigastusi. (Narvskij Listok 1900, Nr 52)

Kuurordis räägiti ja kirjutati palju kõnniteede kattest, aga sellel samal ajal turuplats, igapäevaelu keskus, jäi korrastamata. Platsikrunt oli segu saagmetest, liivast, hobusesõnnikust ja teisest orgaanikast. Vihma ajal muutus "krunt" lõrtsiks, jaheda ilmaga tolmuks, mis omakorda sadestus turul müüdavatesse juur- ja puuviljadesse. (Narvskij Listok 1899, Nr 57)

Teemat arutati aktiivselt ajalehtedes. Tekkis mulje, et erinevate õnnetuste avaldamine oli manitsuseks teistele suvilate omanikele – mis võib juhtuda, kui nad ei pea kõnniteed korras. Eraisikute kohustus pidada kõnniteed korras tekitas omakorda vajaduse pidevalt avaldada meeldetuletusi, et on vaja teed korras pidada. Käsitlustes aga suurt tähelepanu see teema ei leidnud.

2.3.6. Majade numbrid

Koos kuurordi arenemisega juhtusid ka imelikud lood. Majade numeratsioon näiteks toimus nii, et igal majal oli kaks numbritabelit: üks sinise ja teine liivakarva värviga. Seega uustulnukad olid päris tihti segaduses, kuidas siis vajalik maja üles leida. Arusaamatus oli tingitud sellest, et majade numbrid olid sinised, maatüki numbrid aga liivakarva. Mõlemad numbrid pandi majade seintele ja mõnikord ka erinevatele kohtadele (näiteks seinal ja jalgväraval). (Narvskij Listok 1900, Nr 46). Mainiti ka tänavanimede tabelite üldist puudust (Narvskij Listok 1899, Nr 49).

2.3.7. Tänavavalgustus

Juba 20. sajandi alguses kasutati Hungerburgi ja Narva tänavate valgustuslaternates pet-rooli. Tänavalaternad andsid nõrga valguse ja asusid päris kaugel teineteisest. (Strelkov 2011: 330)

Rahwale ei saa nendest palju kasu olema, sest neid pandakse enamaste nendesse kohtadesse, kus need surelikud liiguvad, kellel öö päeva asemel on. Paljudes käidavamates uulitsates tuleb pimedal ajal wana moodi – käsikaudu, edasi kobada (Kaja 1906, Nr 3).

Esialgsest oli Hungerburgi tänavate valgustamine Narva linna mure, kuid mõne aja pärast sai see Jõesuu majaomanike mureks. Kahtlemata tekitas see vastumeelsust elanike hulgas ja seega “wiiwitavad mitmed latornipostide ülespanemisega ja sellel siiamani veel pandud ei ole, seal paneb linn omal kulul ja nõuab pärast kohtu teel kulu tagasi.” Isegi siin olid katsed karistust vältida ja kulusid mitte hüvitada: teatati ühest mehest, kes “linna latorni” juures paigutas maa sisse oma posti ja linnavara kaevas välja. (Kaja 1906, Nr 17)

Peaaegu igal aastal kirjutati majaomanikele meeldetuletus tänavate valgustamise kohta, loodeti, et suvitusajaks kõik laternad on paigaldatud ja parandatud. 1907. aastal avaldas Narvskij Listok tänavate valgustamise reeglid. Vaatamata sellele, kas omanikule kuuluval maatükil olid mingid ehitised või mitte, peaks reeglite järgi omanik valgustama tänava osa, mis asub maatüki vahetus läheduses, omal kulul. Mis vahe peab olema laternapostide vahel, mis kõrgus, mis lampe kasutada, paigaldamise tähtajad – kõik need nõuded olid ette kirjutatud. Juhul kui maaomanikud keeldusid määruseid täitmast, võeti nad kohtulikule vastutusele. (Narvskij Listok 1907, Nr 78)

Kohustusliku tänavavalgustamise aja tulekul aga selgus, et suvilate omanikud ei kiirustanud määruseid täitma ega hoolinud suvitajatest. “Laterna postid on üles pandud, pimeduse jõudmisega, pigem “silmade all laternade” üles pandmiseks lühinägelikkudele möödaminejatele, kui selleks, milleks laternad on ette nähtud” (Narvskij Listok 1907, Nr 82).

Ohvriteks, nagu ikka, said tavalised suvitajad, kes pimedusega seotud ebamugavuste vältimiseks olid sunnitud “vana moodi” isiklike laternaid soetama (Narvskij Listok 1907, Nr 82).

Elektrivalgustuse projekt tehti 1904. aastal, aga ellu viidi alles 1911. aastal. Suurem osa projektist oli tehtud Narva kohta, seega Hungerburg sai elektrivalgustuse palju hiljem. (Strelkov 2011: 330)

Tänavavalgustuse määrused publitseeriti ajalehtedes. Pärast määruse kehtestamist selgus vajadus ajalehes avaldada ka meeldetuletused laternate ülespanemise kohta. Kuid vaevalt oli seegi abiks. Käsitlustes kirjutasid V. Orav ja V. Strelkov lühidalt ja põhimõtteliselt sellest, kuidas toimus valgustamine, milliste vahendite abil.

2.3.8. Toitlustus

Ajalehtede toimetajad valgustasid ka toitlustamisega seotud teemasid: suureks mureks elanikele ja suvitajatele olid toidu kvaliteet, toidu puhtus ja toidu kättesaadavus.

Hungerburgi perenaised said ebameeldiva kogemuse turukaupmeeste hoolimatuse tõttu. Suurim osa petmistest oli seotud või ja piima kvaliteediga: “Täidab, näiteks, hangeldaja püti põhi kvaliteetse “mõisa” võiga, ümbritseb ka nii püti seinad, keskosa täidab aga igasuguse rämpsuga, katab hea või kihiga peale ja müüb maha kergeusklikule perenaisele “kõrge sordi” eest” (Narvskij Listok 1901, Nr 48).

Vankridega toonud erinevatest mõisadest piim ei rahulda oma halvade kvaliteetidega isegi kõige tagasihoidlikumad nõudlusi: piim on äärmiselt lahja (nagu on veega lahjendatud) ja täiesti rasvapallikestest ilma jäänud, tema eristub veel mingusuguse erilise, äärmiselt ebameeldiva maitse ja lõhnaga... (Narvskij Listok 1899, Nr 46).

Peale selle tekitas piima tarneprotsess aeg-ajalt ebamugavust, sest kui talunaised tõid piima suvilatesse, sidusid nad oma hobuse aia külge ja jätsid kõnniteele seisma. Seega, et hobu-sest mööda käia, tuli liiva peale astuda, eriti ebameeldiv oli see siis, kui liiv oli märg. (Narvskij Listok 1901, Nr 48)

Toidu puhtuse kohta olid kaebused seetõttu, et turuplats oli tolmune. Seega tuli enne toidu valmistamist ja tarbimist toiduained hoolikalt pesta:

Ostsin hiljuti Hungerburgi turuplatsil mitu naela liha: kodus käskisin köögikatale pesta liha veega ja vet mitte välja valada, kuid aga jätta mõneks ajaks tsovikus. Ligi ühe tunni aja pärast valasin tsovikust vett välja ja põhjast korjasin kokku ligi tassilusikat puhtat musta! (Narvskij Listok 1903, Nr 49).

Peagi jõudsid ajalehtedesse ettepanekud katta turuplats kividega ja 1904. aasta alguseks planeeriti see teoks teha (Narvskij Listok 1903, Nr 53).

Toiduainete puhtuse probleeme käsitleti just selleks korraldatud nõupidamisel, millest võtsid osa kuurordis elavad ja praktiseerivad arstid: A. Samšin, E. Krug, I. Salzman, N. Solovain, L. Kretzer, V. Mazkevich ja teised. Põhimõtteliselt oli nende arvamuste järgi toit kuurordis hea, kuid oli ka erandeid.

Ühe piimafarmi koorel leiti üles palju rämpsu, liiva, tolmu ja bakterite. Nõupidamises otsustati selle farmi peremehe kohe ette kutsuda, et kuulutada talle välja koore mustast, juhul, kui lisandid ei võetud maha, tuleb seadusvastatuseks kaasamine (Narvskij Listok 1903, Nr 54).

Selleks et eelmainitud nõupidamine ei jääks üksikürituseks, otsustati läbi viia koos politseinikega ka perioodilised sanitaarkontrollimised lihakarnides, pagariärides, kaljaärides ja pansionides (Narvskij Listok 1903, Nr 54).

Tegelikult ei olnud aga ainult äride kontroll garantiiks, et toit jõuaks lauale puhta ja puutumatu. Näiteks kasutasid pagarid aktiivselt kandjate teenuseid: saiakandja alustas oma tööd varahommikul, et jõuda viia vajalikud tooted kohale suvitajate hommikusöögiks. Ta-valiselt sellel ajal, kui tuli saiakandja, kõik suvilas magasid, ka teenijad. Olles äratud saia-kandja tulekust, hakkasid teenijad saiu ja leibu pesemata kätega kandja korvist välja võtma. Sellepärast sattus hommikulauale enamik saiu ja leibu nii, et need olid juba enne mitme käega puudutatud. Sama lugu oli kookidega.

Selle probleemi vältimiseks plaaniti panna tööle pagarikioskid, et kõik suvitajad, sõltumata elukohast, võiksid osta endale saiu-leibu. (Narvskij Listok 1903, Nr 57)

Pideva peavalu tekitasid perenaistele ka kohusetundetud köögikadad. “Köögineid” kasutasid aktiivselt perenaiste teadmatust toiduhindadest, et enda taskusse liigset kopikat panna. (Narvskij Listok 1901, Nr 48)

Käsitlustes ei ole eraldi toitlustamise kohta midagi avaldatud. Teemat valgustati küllaltki laialt ajalehtedes ning just suvisel hooajal. Põhjus on lihtne: eriti palju kaebusi toidu kvaliteedi kohta oli tulnud suvitajatelt, seetõttu ei saadud neid ignoreerida.

2.3.9. Apteek

Esimene apteek avati 1881. aastal tollase Narva linnapea A. Hahni abiga. 1886. aastal aga põles apteek maha. Hungerburgis ja Šmetskel töötasid mitu apteegipoodi, kus müüdi nii ravimid, kosmeetikat, vedelikku sääskede vastu, salve, raviõlisid ja muud selliseid aineid. Apteekrite teenused olid kallid ja šarlatanluse vältimiseks said vaid apteekrid ise ravimeid ja pulbrilisi vürtse müüa. Müüdi ka martsipani, mineraalvett, küünlaid, veine, XIX sajandi lõpul oli apteegimüügil isegi bensiin. (Strelkov 2011: 21)

Orava järgi aga luba esimese supelkoha apteegi avamiseks oli saadud 1875. aastal. Apteek asus laevasadama lähedal ja jäi sinna kaua aja jooksul. (Orav 1993: 77)

3. KUURORDI KÜLASTAJAD JA KÜLASTAMISE PÕHJUSED

3.1. Raviomadused

Hungerburgi „pärliks“ peeti aga paikkonna raviomadusi. Hungerburg oma kliimaga sobis universaalravina tüüpilistele linnakodanikele: ere ja soe päike, puhas mereõhk, männikute aroomid. Peale looduseandide kasutasid inimesed ka kvalifitseeritud arstiabi. Dr Kroug ja dr Salzmänn pakkusid oma teenuseid suurtes veeravilates. (Putilin 1914: 25)

Anu Järs oma töös „Die Badekultur in den Ostseebädern Estlands“ viitas dr Salzmanni kirjadele, kus patsientidele pakuti jalutuskäike vastavalt nende iseloomule. „Näiteks metsaradasid Hungerburgis peeti kasuks närvilistele inimestele rahustusjalutuse jaoks, rand on pigem flegmaatilistele, tahte- ja energiapuuduset kannatavatele loomustele“ (Kurilo 2009: 182).

Selle teema kohta, milline ümbrus missugusele inimtüübile sobiks, kirjutati päris palju: udustest unelustest kuni tõsiste teaduslike traktaatideni (Kurilo 2009: 182).

Eriti soovitatav oli Narva-Jõesuu verevaestele, rasvahaigetele, suhkrutõbe põdejaile jne. Narva-Jõesuus pakuti ka sisemiste haiguste ravi (seedimise-, südame-, veresoonte- ja neeruhaigused), naistehaiguste ravi (emaka ja selle osade krooniline põletik, paistetis ja nende tagajärjed), närvihaiguste ravi (üldine närvihaigus, närvide nõrkus, hüsteeria jne). Kõige sobivam oli Narva-Jõesuu aga tervetele: päike, palju värsket õhu ja palju ruumi; saab ka valida, kas ette võtta üksindusmetsajalutus või rühmaga jalutus merekaldal. (Prümmel 1923: 155)

Kuurordi raviomaduste kohta on rohkem informatsiooni käsitlustes. Tollastes ajalehtedes polnud suurt vajadust kirjutada, miks Hungerburgi kuurort on hea tervisetastaja. Osaliselt soodustas kuurordi kuulsuse levimist info jagamine suust suhu.

3.2. Meresuplus

Lisaks vannide võtmisele propageeriti meres suplemist. Enne mere „kasutamist“ peaks patsient aga oma arstiga konsulteerima ja selgeid juhatusi saama merevees ajaveetmise kohta. Kuurordis puhkamise reglement oleks järgmine: esimesed päe-vad peaks patsient lihtsalt harjuma mereõhuga, suplemise aeg oleks esialgu lühike ja alles aegamööda saaks veesoleku aega pikendada. Määrati ka dieet ja pärast 6 – 8 nädala pikkust kuuri märkas patsient muutusi oma organismis. (Kurilo 2009: 183)

Veel peetakse märkimisväärseks seda, et meeste ja naiste jaoks olid ette nähtud eraldi sup-luskohad ja -ajad. Seda fakti seletati asjaoluga, et kuurordite ilmumisaeg langes just ajale, kui ühiskonnas olid tugevad foobiad seksuaalsete kontaktide suhtes. Vaatamata sellele et suplemisajad olid rangelt jagatud või asusid suplemiskohad eraldi, leidus alati selliseid inimesi, kellele seadused ei tähendanud midagi. Nende kohta kehtis niisugune väljend nagu „astronoomid“ – st need, kellele meeldis suplejaid piiluda.

Mitte ükski Narva-Jõesuu ranna toimuvatest sündmustest jäi määramata – kas suplejate jultumus, kui nad jooksvad Adami kostüümis rannale, ei jõua ära oodata daamitunnide lõppu, või noormees, kes pani end lukku daamitunni jooksul supelkabiinis ja keda leiti vaid seetõttu, et kabiinist voolas tubaka lõhn, või vanapiigad, kes „hajameelsuse“ tõttu jäi kuduma künka peal „apolloonide“ suplemisajal (Strelkov 2009: 24).

1907. aastal ilmus paar kirjutist just sellistest juhtumitest. Esimeses kirjas pajatati poistest, kes palusid ühte sõpra neid supelkabiini kinni panna daamide suplemisajal. Sigadus selgus vaid daamide tundide lõpus, kui “kinni panija” tuli tagasi ja vabastas oma kaaslased. Üsna õiglaselt tekitas see juhtum pahameelt daamide hulgas. (Narvskij Listok 1907, Nr 70) “Aadama” kostüümi populaarsust võib mõista järgmisest loost: meessoost suplejad saabusid daamide suplusaja lõpus ja absoluutselt ilma piinlikkusega võtsid oma riideid seljast just sellel ajal, kui valvurid vahetasid lippe. Vaevalt jõudsid daamid rannast lahkuda, kui juba ranna sissepääsu astusid väga rahulolevate nägudega ja täiesti paljalt härrad. (Narvskij Listok 1907, Nr 70)

Tasub mainida ka seda, et aeg-ajalt rannavalvurid ei vahetanud lippe tähtaegselt. “Hiljuti pidin oodata veerandi peale 12, kuna daamilipp langetati Šmetskel, kusjuures minu ette-heide vastuseks hilja lipu vahetamiseks, vastas valvur, et tal ei ole kella” (Narvskij Listok 1900, Nr 57).

Erilisi suplemistingimusi Hungerburgis pidasid veidi imelikuks need kuurordi külastajad, kes Euroopa südamest tulid. Üllatuseks oli see, et suplemistunnid on eraldatud daamide ja meeste jaoks ning et rannal jalutuskäiku ette võtta, tuleks oodata, kuni üldtunnid saabuvad. Aga isegi sellel ajal, kui oli lubatud nii daamidele kui ka härradele supelda, panid suplemis-kostüümid selga vaid daamid. Tähendab, et mehed käisid paljalt ükskõik mis ajal. (Narvskij Listok 1900, Nr 56)

Rääkides paljalt rannas viibimisest, tasub nentida, et “lahtised iseloomud” valitsesid ka tavainimeste hulgas. Nii tulid Narva vabrikuinimesed igal peopäeval Hungerburgi ja vaata-mata ettenähtud suplemisgraafikule, nautisid merd ja liiva, loomulikult omal moel. Kilked, mürisev naer ja roppsõnakesed – vähemalt need asjad kaasnesid vabrikuinimeste ajaveetmi-sega. Tippu jõudsid need koledad asjad, kui rannale ilmusid daamid. (Narvskij Listok 1899, Nr 54)

Peale selle, mõned noormehed lubasid endale merre astuda koos oma hobuste ja vankritega just sellel ajal, kui olid suplemistunnid. Vaevalt hobuste pesemise protsessi lähedus oli meeldiv suplejate jaoks. (Narvskij Listok 1899, Nr 48)

Teine pikantne ja vaieldav asjaolu kuurordielust: daamitundidel võivad supelda ka nende lapsed, sõltumata soost, kas poeg või tütar, aga keegi ei reglementeerinud, mis aastani laps on laps, eriti poisid...

Daamitundide ajal on lubatud oma lapsi kaasa võtta, soost sõltumata... Mõned hellikud memmed viivad kaasa lapsi... 18 aastat vanad ja need lõbutsevad veel daamidega koos. Kui ma väljusin supelkabiinist, mu lähedal ilmus välja sellise „lapsepea“... „Laps“ vaatas minu poole nii, et tundsin, kuidas hakkab punetama terve kehaga ja kahetsesin, et ei läinud suplema supelkostüümis üldtunni ajal ... (Strelkov 2009: 103).

Ka Narvskij Listok publitseeris märkuse, et emmed tõid kaasa suplemiseks üheksa- või kümneaastaseid poisse ilma mingisuguse piinlikkusetä (Narvskij Listok 1900, Nr 56).

Ümberriietumise ja suplemise probleemide üldiseks lahendamiseks prooviti panna üles me-rel ujuv suplemistelk, mis omakorda transformeerus mõne aja pärast suplemiskabiiniks. Hungerburgis jäid suplemiskabiinid Esimese maailmasõja alguseni. Suplemiskabiinil olid päris kaalukad eelised: kabiin lubas hubase sissepääsu vette, supleja sai kaitse uudishimuli-kute pilkude eest ja moraalne aspekt suplemise ajal oli hoitud. Kabiini vette sisseviibimine võis tunduda kohmakas protsess, aga just selline aeglus andis omalaadse soliidsuse suple-misprotseduurile. Kaldal asusid ka ümberriietumise kabiinid. (Kurilo 2009: 185)

Suplemise viisid ja kombesid on kirjeldatud nii ajalehtedes kui ka käsitlustes. Käsitluste põ-hiteemaks said suplemiskabiinid ja eraldatud suplemistunnid. Ajalehtede teemad olid kes-kendunud suvitajate käitumisele ja ettenähtud käitumisnormide täitmisele rannas.

3.3. Kuurordis puhkajad

Artiklis „Die Badekultur in den Ostseebäfern Estlands“ mainitakse, et kogu põhjaranniku rannaterritooriumid olid varjatult jagatud vastavalt puhkajate sotsiaalsele staatusele. Mere-

külas puhkasid näiteks eliitsakslased Peterburist. Enne Esimest maailmasõda külastas Hungerburgi ligikaudu 14 000 inimest. Kuurordi suure populaarsuse põhjused olid järgmised: linnakuulujutud rõhutasid Peterburi „tehtuse“ ja „ebatervislikkust“, puhkus Eestimaal tekitas Euroopas puhkuse illusiooni ilma täiendavate kuludeta ning juhul, kui peaks tekkima hädavajadus, saaks kiiresti tagasi Peterburi sõitma. (Kurilo 2009: 181)

Peale selle tõstis Hungerburgi prestiiži ka fakt, et 1890. aastal külastas keiser Aleksandr III Narva linna ja samal ajal toimus tema osavõtul Narva ja Hungerburgi õigeusu kirikute nurgakivipanek (Strelkov 2011: 13).

Teenuste kvaliteet ja suurus sõltus suurel määral nn «Teenistusastmete tabelist», mis oli välja antud Peetri I käsu järgi 1722. aastal ja kus loetleti sõdurite, tsiviilinimeste ja õukonnaametnike teenistusastmed. Tabelis oli 14 klassi ja 8 esimest said eelistuse kõikvõimalikes valdkondades. Uustulnukast suvitaja klassi arvestati alati majutusel. Ei olnud midagi üllatavat, et näiteks kuursaalis võisid majutada ainult need, kelle klass ei olnud madalam kui viies klass (riiginõunik). (Strelkov 2011: 298)

Nii pole suur üllatus, et pidudel, tantsuõhtudel isegi noored jäljendasid täiskasvanute käitumist. “Kahjuks, meie ballid täiskasvanutele ei ole pere-, suvilateõhtud; kõik on tehtult, iga žesti jälgitakse, kõikidele heidetakse imelikke pilke, kõik – näilikult. Mida siit saab õppida laps, mida endale võtta?” (Narvskij Listok 1899, Nr 58). Lapsed (eriti poisid) flirtisid ja koketeerisid nagu täiskasvanud, ise otsustasid, kes daamidest on meeldivam ja millal on aeg õhtult lahkuda. Vaevalt sellistest kümneaastastest noorukitest kasvatatakse väärtuslikke seltskonnaliikmeid. (Narvskij Listok 1899, Nr 58)

Ka aurulaevades ei käitunud alati korralikult. Isegi esimese klassi sõitjad lubasid endale tarbida alkoholi, hoolimata sellest et teistele sõitjatele see eriti ei meeldinud (Narvskij Listok 1901, Nr 61).

Kui härrased unustasid käitumisnormid, ei olnud erandiks ka tavalised elanikud. Mõned kuurordis olevatest pagaripoistest pidasid moeks erinevatele ja isegi täiesti võõrastele inimestele “kõlbamatu sõnu” välja hüüda. “Need walge rüwa mehed peaksiwad oma sõnadega enam ettewatlikud olema, sest mitte kõikide kõrwad pole säärase turutoonidega harinenud, nagu nende suust wälja woolawad” (Kaja 1908, Nr 42).

Eraldi teemat suvitajate käitumise kohta käsitlustes ei ole. Kõik, mis puudutas kuurordi külastajaid, nende eluviisi ja tegevust, on lõimitud teistesse tegevussfääridesse. Suvitajate käitumise viisid on pigem leitavad ajalehtede kirjutistest.

3.4. Jalgratturid

Tänapäeva vaatepunktist ei kujuta jalgratas endast midagi erilist. Jalgrataste ilmumisega Hungerburgi ilmusid aga ka uued mured. Esialgu sõitsid jalgratturid ükskõik kus, eriti populaarsed olid aga kõnniteed, avalikud alad, kus korraldati pidusid või lihtsalt oli võimalus vabas õhus aega veeta.

Jalgrattasport on täies hoos. Siin sõidab paks proua, kelle all kooldub raudruun, proua järel sõidab kiibakas härra kõvakübaraga peal; nende järel sõidab noor preili, matthaiglaselt näoga, võimatuseni nõõritud korsettiga; tema kannul jälgib tervisest lõkendav tudeng; nende vastu tormavad kaks gümnasisti, täiesti lapsed, teisel aga teel tüdrukud-noorukid. Kõik need ja teised jalgratturid ning jalgratturinad sõidavad parkides muusika lähedal, kus on rohkem publikut, lapsi... (Narvskij Listok 1899, Nr 49).

Mida populaarsemaks sai jalgrattasõit, seda rohkem oli kuulda kaebusi, et jalgrattasõidu harrastajad on ohtlikud. Nii üks daam, muusika ajal rannas, sõitis otsa väikesele 4-5-aastasele poisikesele. Löögist poisike kukkus eemale märga liiva ja lõi enda nina ära. (Narvskij Listok, 1899, Nr 56) Seega, järgmisel hooajal, 1900. aastal avaldati jalgrattasõidu reegleid. Jalgrattasõitjad olid kohustatud soetama kohalikust politseijaoskonnast metallnumbri hinnaga 15 kopikat ja kinnitam sellea ratta külge. Reeglites olid ette nähtud ka kohad, kus lubatakse sõita. Eriti oli keelatud kõnniteedel sõita ning spontaanseid võistlusi nendes kohtades pidada. Sõitjad pidid ette hoiatama jalakäijaid kellaga ja tohtisid sõita mõõduka kiirusega. (Narvskij Listok 1900, Nr 50) Kirjutistest selgub, et isegi reeglite olemasolu ei rahustanud jalgrattureid ning ka edaspidised reeglite lihtsustamised vaid süvendasid konflikti jalakäijate ja jalgratturite vahel.

Käsitlustest on võimalik teada saada, et jalgratturite olemasolu ei tekitanud nii kriitilist olukorda. Ajalehtedes aga vastupidi, väidetakse, et jalgrattasõidu harrastajad tekitasid palju ebamugavusi ja isegi ohtu tavalistele puhkajatele. Kaebusi oli palju, reeglite kehtestamine ei parandanud olukorda ning ka järjepidevad reeglite lihtsustamised jalgratturitele ei aidanud olukorda lahendada, pigem vastupidi, süvendasid konflikti.

3.5. Meelelahutused

Seal, kus on palju rahvast, on kindlasti vaja pakkuda ka meeldivat ajaveetmise võimalust. Tantsud ja muusika ei olnud ainukesed meelelahutused: jalutuskäigud pargis või metsas olid ka populaarsed. Peale selle pakuti ka ekskursioone lähiümbrusesse:

...Ülevaade Hungerburgi kaunist ümbrusest: väike kuurort (300 suvilat) Mereküla, kus seltskonna ja meelelahutuse elu on nõrgalt arendatud, tema (Mereküla) lähedane naaber, mere rannal „Udrias“, mis asub püstloodselt mere alla lasknud järsu kalda praol, samal ajal läbi vaadata, „Udrias“ lähedal, värvikat lähiümbrust ja imehead mere panoraami suvilate asulas „Mon Plaisir“ (Putilin 1914: 22).

Narva linn oli ka üks pakutavatest külastuskohtadest. Eriti populaarne oli Hermann linnuse ja Raekoja külastamine.

Kui rääkida tantsudest ja muudest sellistest üritustest veidi lähedamalt, saaks esile tuua järgmised koosviibimised.

Festivalide läbiviimine oli ammine traditsioon Narva mererannal. Pidudest võtsid osa nii kohalikud elanikud kui ka suvitajad. Kuulsamate üritustest võib nimetada Konfeti lahingut, kus sai kursaalis igasuguseid lastekostüümide variatsioone näha, samuti olid populaarsed tudengiõhtud. (Strelkov 2011: 29) „Korso“ võistlused olid traditsioonilised jalgrattavõistlused Hungerburgi rannajoonel. Tasub mainida ka seda, et jalgratturid sõitsid mitte tavaliste riietega, vaid kostüümides. Näiteks kord sai naistevahelises võistluses peaauhinna kostüüm „Maasikas“, meestekostüümides sai auhinna „Gümnasist pinna taga“. (Strelkov 2011: 157)

Ehitati isegi „*skating ring*“ – erikattega plats, kus saaks rulluiskudel sõita (Strelkov 2011: 283). Esimesed niisugused platsid tehti Mere ja Metsa kohvikute lähedale ja said väga populaarseks suvitajate hulgas (Strelkov 2011: 157).

Kõige mastaapsem üritus toimus 1912. aastal – vene laulupidu (Strelkov 2011: 328).

Tudengiõhtuid organiseeriti tavaliselt vanas kursaalis. Peakorraldajad oli suvitajatest üliõpilased. Peale kohalike võtsid sellistest õhtutest osa ka kuulsad artistid, näiteks Josef Palechek, Maria teatri näitleja. (Strelkov 2011: 294) Ühest tundegiõhtust teatati, et saal oli nii täis, et toole pandi üles kõikvõimalikes kohtades. Kes ei jõudnud pileteid eelnevalt soetada, sattus saali täiesti juhuslikult, vaid tänu tähelepanelikule õhtumeistrile või oli sunnitud tagasi tulema vaid tantsu ajaks. Teatrietendus jäi nägemata. Osaliselt ülerahvastatuse tõttu, osaliselt kuurordi publiku hooletuse tõttu, aga etendus algas pool tundi hiljem, kui oli ette nähtud. (Narvskij Listok 1907, Nr 91)

19. sajandil olid tantsuõhtud ja ballid lahutamatud suvitajate elust. Hungerburgi kursaalis tantsiti näiteks masurkat, valssi, polkat, vanadest tantsudest poloneesi ja prantsuse kadrilli (kontratants). Hungerburgi kuurordikomisjon määras need, kes pidasid tantsuõhtutel korda.

Üldjuhul olid need korrapidajad kõrgklassist ja tuntud peredest. (Strelkov 2011: 299) Ballid ei jäänud ainult täiskasvanute lõbustuseks. Korraldati ka lasteballe. Ühest niisugusest ballist kirjutati 1903. aastal ajalehes Narvskij Listok:

Pidulikult riietud lapsed, suures hulgas kogunenud, uhkelt, koomilise tõsidusega tegid eriliste keerukate pas moeantsumest. Heledad laste kleidikesed, millistest palju “daame”, täiskasvanute näituse järgi, eputasid ka oma kübaratega, kujutasid endast suurepäraselt efektset pilti; päevavalgus veelgi tugevdas muljet ja punetavad, rahulolevad näod selgelt tunnistasid loomulikust lustiest (Narvskij Listok 1903, Nr 51).

Ilma kentsakusteta ei saadud hakkama ka pidudel. Näiteks üht “daami” viidi peolt ära kõva nutuga. Nutu põhjuseks oli see, et keegi ei kutsunud teda tantsima. Teine päris naljakas asi juhtus väikese härraga: tõsise ilmega käis ta saalis ringi, ja vastuseks küsimusele, miks ta ei tantsi, vaid jalutab, said täiskasvanud, et tema otsib sobivat preilit. Otsingu tegi keeruliseks see, et saalis olevatest tüdrukutest ükski talle ei meeldinud: üks oli liiga väike, teine oli inetu ja nii edasi. Isegi täiskasvanud daam ei sobinud noorele kavalerile vaid seetõttu, et oli pikka kasvu. (Narvskij Listok 1903, Nr 51)

19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses toimus Hungerburgis valge lille pidu tuberkuloosi vastu. Peo ajal korraldati heategevuslikke üritusi ja kontserte, koguti raha ja vahendeid haiglate abistamiseks ning laatsarettide ja ambulatooriumide toetuseks. (Strelkov 2011: 30)

Suveteater oli ehitatud 1902. aastal heaolukorralduskomisjoni esimehe Andrej Povorinski toetusel. Teater võttis vastu näitlejaid Peterburist, Moskvast, Revelist ja välismaalt. Ka Narva draamateater Võitleja esines sageli suveteatri laval. (Strelkov 2011: 184)

Tundub nii, et midagi hirmsat sõnal „kinematograaf“ ei ole, aga kui 1909. aastal sai linnavalitsus kätte päringu, kas tohib Hungerburgis elektroteatri Illusija avada, vastasid linna-pead eitavalt. Alles 1910. aastal avati Narva-Jõesuu karskusseltsi hoones esimesne kino-teateri. 1912. aastal avati kinematograaf ka Mere kohvikus. 1913. aastal ilmus isegi kuur-saalis „cinematograph“. (Strelkov 2011: 144)

Populaarne ja muutumatu meelelahutus Jõesuu suvitajate elus oli kaardimäng. Eriti soodustas seda pilvine Balti ilm. Huvilised said kokku suvilates ja mängisid piketti, bostoni, visti ja muid selliseid mänge. Meeste hulgas olid eriti populaarsed pokker, bridž, preferanss.

Mõnikord kestis mänguhasart isegi hommikuni. Õrnema soo esindajatele meeldis külastada kohalikke ja külaliskaardipanijaid. (Strelkov 2011: 141)

Eriti populaarseks sai pärast 1900. aasta olümpiamänge krocket. Mäng ei nõua erilist füüsilist vormi ja tugevat tervist, ka eapiiranguid ei ole. Ainukene nõue oli see, et jalatsid pea-ksid olema tasase tallaga. Hungerburgis olid ka mõned krocketiplatsid. Aegamisi sai krocket kättesaadavaks ka alamast kihist suvitajatele. (Strelkov 2011: 162)

Meelelahutuste hulgas leidus ka sellinetegevus kui relvadest laskmine. Vanemad lubasid või ostsid oma lastele niisugused ohtlikud “mänguasjad”. Ministeeriumist oldi juba mitu korda tehtud määrused õpilasasutustele, õnnetuste vältimiseks ei ole lubatud õpilastel relva-de kasutamine. Ikkagi juhtus nii, et relvastatud noormees käis avalikes kohtades, lihtsalt oravajahil. (Narvskij Listok, 1899, Nr 49) Teine juhtum oli seotud juba tõsise traumaga: üks kahekümne viie aastane noormees mängis aias relvaga ja juhuslikult laskis aiast väljas-pool asuvale mehele peaaegu silma. Politseinikud võtsid relva ära ja loodetavasti järgnes nooruki karistamine . Mainiti ka seda, et see maja ei ole ainuke, kus on niisugused ohtlikud “mänguasjad”: sellel samal tänaval vähemalt veel kahes majas on relvad. (Narvskij Listok 1899, Nr 51)

1882. aastal avati A. Hahni hoolega ehitatud kuursaalne eraraamatukogu. Pärast, XX sajandi alguses ilmusid raamatukogud karskusseltsi ja kooliseltskonna ruumidesse. (Strelkov 2011: 35)

Meelelahutustest kirjutas palju Strelkov oma suvilaentsüklopeedias. Teistest käesolevas uurimistöös kasutatud käsitlustes pidude ja lõbustuste kohta ei olnud nii detailselt andmeid. Orava raamat “Narva-Jõesuu kodu-uuriija pilguga” ei käsitlenud seda teemat, sest tema fookuses on just kohalike elanike elu, mitte suvitajate elu. Putilini brošüür oma väikese mahu tõttu ei võimaldanud põhjalikumat kirjeldust meelelahutustest.

3.6. Politseinikud. Korrapidajad

Kuurortasula nagu igasugune asula nõudis korra hoidmiseks järelevalvet, seega hooajaks komandeeriti siia politseinikud, valiti korrapidajaid suvitajate seast. 1900. aastal mainiti, et suvitushooajaks (15. mai–15. september) oli määratud politseinik (Narvskij Listok 1900, Nr 41).

Tantsuõhtutel korrapidamine sai usaldusväärsete suvitajate mureks. Nii valiti nende hul-gast, kes ostis hooajapileti, üheksa inimest. Nendest said vanemad kuursalis viibivatel üri-tusel: kaks inimest igal tantsuõhtul ja üks lasteüritusel. Vanemate kohustuseks oli lisaks korra pidamisele jälgida, millised külastajad tulevad õhtusele üritusele. Viimase ülesande eesmärk kontrollida, kust tulevad külastajad, sest põhimõtteliselt peakülastajateks olid hoo-ajapiletite omanikud ja nendega koos tulevad külalised. (Narvskij Listok 1901, Nr 52)

Tantsupidude ajal olid vanematel ka abistajad. Nende kohustused olid “tanstsude juhtimine ja kohaloleva publikumi ligindamine” (Narvskij Listok 1901, Nr 52).

Mõned aasta hiljem, kui ilmusid kaebused, et asjad ei ole korras, eriti turuplatsil, Hunger-burgi heaolukorra komisjon otsustas, et oleks hea parandada valvet. Nii liideti linnavahtide arvule veel kuus valvurit: “...kolm Hungerburgi metsas, kaks rannal ja üks pargil nii arves-tusega, et postid ei ole vallandatud kuni kella 10 õhtu” (Narvskij Listok 1907, Nr 66).

4. VABATAHTLIK TEGEVUS KUURORDIS

4.1. Tuletõrjeühing

Põhimaterjal, millest ehitati hooneid Hungerburgis, oli puu. Seega oli linnas suur tulekahjuoht ja leiti, et oleks vaja ühingut, kes hakkaks tulega võitlema. 1897. aastal 4. septembril saigi Hungerburg endale tuletõrjeühingu. (Orav 1993: 101; Strelkov 2011: 103)

Tuletõrje efektiivsust ja kiirust kajastas järgmine juhtum: 1901. aastal 6. juulil kell 4 päe-va hakkas põlema suur suvila. Kümne minuti jooksul levis tuli üle terve maja. “Varu päästmisest ei ole juttu: jõudsime vaid ära viia alumisest korrusest mõned asjad (seal hulgas ka klaver), – kõik muu põles maha koos suvilaga.” Kõige aktiivsemad tulega võitlejad olid tudengid ja teiste õppeasutuste õpilased. Kuid nad ei jaksanud täiel määral vastu seista, sest “nende käsutuses olid liiga primitiivsed tulekustutavad riistad, vaid kui viimastesse võiks arvata ämbrid, tünnid, aiakastekannud ja teised – vanad kübarad kaasa arvatud.” Kui tulid tuletõrjad, hakkasid nad kohe tulekahjukaevu otsima. Kõige hullem oli see, et keegi ei teadnud, kus need kaevud on. Ligi 1,5 tunni pärast hakkasid tuletõrjujad tõsiselt tööle, aga siis ilmus taas takistus: masinad ei jaksanud anda voolu rohkem kui 1 ¼ –2 arssinat. (Narvskij Listok 1901, Nr 54)

Tuletõrjeühingusse kuulusid eriti nimekad ja lugupeetud inimesed (Strelkov 2011: 103). Tuletõrjujad olid vabatahtlikud ja ohu korral hakkasid tegutsema eelnevalt ettevalmistatud plaani alusel. Kuid 1907. aastal ilmus kirjutis, et tulekahju ajal tekkis politseiniku ja tuletõrjeühingu liikme vahel suur vaidlus, kus vabatahtlik ei kuulanud ega pööranud tähelepanu politseiniku käskudele. Rahvas ei mõistnud ka tuletõrjuja käitumist ja hakkas pahandama, et milleks tulla vabatahtlikuks kui ei võeta kuulda ülemuse käske. (Narvskij Listok 1907, Nr 88)

Käsitlustes vaadeldi tuletõrjeühingu tegevust arvudest ja eelarvest lähtudes. Esimese tegevusaasta aruande järgi, 1898. aastal, oli tuletõrjeühingus 75 liiget ning 985 rubla kassas. (Orav 1993: 101) Kuid sellistest ressurssidest ei jätkunud, et tegevust rahuldaval tasemel pidada. Tagasiside tuletõrjeühingu tegevusest anti ajalehtede kaudu ning avaldatud kirjutised ei olnud positiivsed. Abilisi oli, aga kuidas nad peaks töötama, sellest elanikel/ kirjutajatel palju aimu ei olnud.

4.2. Karskusselts

Natuke erandina toimus kuurordi elus karskusseltsi tegevus. Juba 1648. aastast oli Hungerburgis piirangud õlle müügile või oli see üldse keelatud. 19. sajandil Ameerikas tekkinud karskusliikumine jõudis Euroopasse sajandi keskel. Eestis tekkis esimene liigse alko-holi tarbimise vastane seltskond 1889. aastal. Kümme aastat hiljem oli ka Hungerburgis sellise liikumise järgjaid. Karskusseltskonna majas asusid raamatukogu, piljardisaal, näite-lava. 1903. aastal avati isegi söökla, kus peale roogade võis ka alkoholivabu jooke maitsta. Idee meeldis kuurordi seltskonnale ja mõne aja pärast loodi sarnase alkoholivaba ideega metsakohvik ja karastusjookide müügipunkt vesiravila juures. Varem mainitud näitelava ei jäänud kasutamata: väga populaarseks said kohalike lavastajate ja kirjanike teoste lavastused. (Orav 1993: 90)

Vaatamata sellele et karskusselts seadis eesmärgi “igasuguste joowastawate jookide üleliigse pruukimise vastu töötada või wõidelda”, ilmusid ajalehes aeg-ajalt ka pretensioonid seltsi liikmete endi suhtes. Näiteks Kotšnewi palkide vedu toimus karskusseltsi ruumide lähedal ja oli märgatud, et ruume külastati päris tihti: “punased pead mõlemis pool taskus, sinna sisse tõttawad – mis tarbeks, mõistab lugeja wast isegi” (Kaja 1909, Nr 13). Ebaväärika käitumise näiteks toodi ka see, et enne lavastuse algust mõned näitlejad võisid “näitelawa all enne pooltoopi nahka pista”. Muidugi tekkis küsimus, et mida siis lavastusest oodata, kui näitlejad purjus on. (Kaja 1909, Nr 17)

Samuti avaldati arvamust, et karskusseltsi liikmed, kelle hulka kuulusid ka paljud kohalikud õpetajad, ei teinud mitte midagi, et selts saaks tõeliseks karskusseltsiks (Kaja 1909, Nr 17).

Arusaamatuse elanike seas põhjustas karskuse seltsi põhikirja § 2, mille järgi “Seltsi eesmärk seisab selles, et igasuguste joowastawate jookide üleliigse pruukimise vastu “töötada” või wõidelda.” Lähtudes sellest, tekkis mulje, et seltsi liikmetele on lubatud pisut alko-holi tarbida, kuid mitte kangeid jooke juua. Eksitus arusaamises võis tekkida ka sellepärast, et seltsi põhikiri oli trükitud vene keeles, mida mõned eestikeelsed liikmed ei osanud piisavalt määl. (Kaja 1909, Nr 30) Põhikirja lugedes võis järeldada järgnevatest paragrahvidest, et seltsi liikmeks saamiseks oli vaja ise olla kaine ja aus ning eeskujuks kõigile, loobuda tervist kahjustavatest kommetest, läbi viia teiste inimestega selgitavaid vestlusi alkoholi tarbimise kahjulikkusest (Kaja 1909, Nr 30). Loobuda endisest eluviisist ei olnud lihtne ülesanne, seega oli veidi imelik, kui seltsi liige püüdis joodikule seltsi ideid selgitada ja “ise enne temaga sorokowka ka kokku ära pistab” (Kaja 1909, Nr 31).

Kuskile ei kadunud ka alkoholiga äritsejad, vastupidi, hakkasid tööle niinimetatud “salamonopoolide ärid”. Kangete jookide salamüük toimus väikeste poodide kaudu. (Eestlane 1906, Nr 17)

Üsna imestama peab, kui külgetõmbav jõud sellel kaubal on, mis sellest selgub, et mõni sarnane pood, kus paar-kolm worsti otsa ja mõni tubaka pakk kõigest müüa on, sagedaste mehi täis on, iseäranis neil aegadel, mil monopol kinni on (Kaja 1907, Nr 3).

Valitsus ei suutnud midagi teha, sest salakauba müüjad olid “väga kawalad ja ettevaatli-kud mehed”, seega abi oodati juba otse suvitusseltskonnalt (Kaja 1907, Nr 3).

Karskusseltsi teatriga ei olnud ka kõik selge. Karskusselts sõlmis kokkuleppe teatritrupiga, et kaks etendust antakse seltsi heaks ja kolmas siis trupi heaks. Tasub mainida, et tänu just sellele trupile karskusseltsi teater sai hea kuulsuse. Tegelikuses aga juhtus nii, et etendusest saadud tulud, mis leppe järgi kuulusid trupile, vaevalt katsid trupi kulud. Etendused, mis olid karskusseltsi heaks, andsid kindlasti head tulu, aga raha sai korralikud ja ettenägelikud seltsiliikmed. (Narvskij Listok 1907, Nr 84)

Karskusseltsi tegevust on käsitlustes esitatud positiivse poole pealt ja selle põhjal jääb mulje, et karskuse ideed tõesti leidsid vastukaja elanike seas. Ajalehtedes, vastupidi, kirjutati, et karskusseltside liikmed ei olnud nii ideaalsed, kui nad sooviksid olla.

5. PROBLEEMID KUURORTASULAS

5.1. Sanitaarolukord

Käsitlustest on teada, et Hungerburg on hea koht oma keha ja hinge taastamiseks, aga... „pärl“ ei ole veel hästi töödeldud. Eredaks näiteks sellest on sanitaarsed tingimused kuu-rordis.

Hungerburgi sanitaarolu on kaugeltki suurepärane, tänavad, isegi keskosal, on ummistatud, tänu suvijate lemmiksüsteemile oma olmejätmeid varahommikul teele välja visata, teed aga koristatakse vaid kord nädalas. Sanitaarvoori puudus soodustab tänavate kihistamist mustaga, roiskveetorud ka ei puhasta korralikult, seega nad ei vasta oma otstarbele (Putilin 1914: 26–27).

1899. aastal teatati, et külalisi tervitas kail terav ammoniaagilõhn. Ebameeldiva lõhna põhjuseks oli voorimeeste hoolimatus oma peatuskohtade puhastuse vastu. Voorimeeste rida seisis terve päev kail: hein, hobuste väljaheited koos löid nii spetsiifilise aroomi, et lühikese suveöö jooksul lõhnad kuskile ei jõudnud kaduda. (Narvskij Listok 1899, Nr 45)

1880. aastal ehitati Hungerburgi esimene veetorn ja hiljem seati sisse veevärk ehk veetorus-tik (Orav 1993: 34). Erimureks sai aga joogivee kvaliteet. Peaaegu ainuke koht, kust saaks joogivett, olid kaevud. Vesi Narova jõest ei olnud kvaliteetne seoses sellega, et just Hun-gerburgi juures voolav jõeala oli madalaveeline, rohune ja määrdunud. Lisaks oli raske hoi-da kaevud puhtad: kohalikud mulla omadused, keedusoola- ja teiste mineraalide sisaldus vees andsid veele ebameeldiva soolamaitse. (Narvskij Listok 1903, Nr 53)

Et parandada vee kvaliteeti, soovitas Hungerburgi heaolukorra komisjon suvilate omanikel liituda ühisveetorustiku kasutamise (Narvskij Listok 1903, Nr 56).

1899. aastal tehti suvilate omanikele ettepanek veevärgi laiendamise kohta: pakuti mõist-liku tasu eest linna heaks tõmmata magistraaltorudest torud maatükkide sisse (Narvskij Lis-tok 1899, Nr 65). Juba 1903. aastal hakati muutma veetorustiku laiendamine kohustusli-kuks, sest kohalike arstide uuringute järgi ei vastanud kuurordis vesi tervisenormidele (Narvskij Listok 1903, Nr 56).

Hungerburgis oli mureks ka mustusekastide paigaldamine. Kastide ehitusviis oli äärmiselt primitiivne: auk maa sees, laudseinad ahtustega, põhjata ja augu välised seinad ei olnud veekindlad. Pinnas on aga paikkonnas liivane ja seega imbusid kõik vedelikud peaaegu kohe pinnasesse, teised jäätmed aga leidsid kasutust aiakestes väetisena. Kuid just vedelike

pinnasesse imbumine tekitas suvitajate jaoks ohtu, sest asulas oli põhimõtteliselt kasutuses kaevuvesi ja vee asukoht ei olnud väga sügav (2–4 sülda). Peale selle asusid mustusekastid tihti vaevalt 10 sülla kaugusel kaevust. Näiteks ühes suvilas tuli loobuda kaevuvee kasutamisest, sest vesi oli ebameeldiva lõhnaga, ning niisuguseid näiteid oli palju.

Probleeme tõi kaasa ka see, et paljud haigused, mis tekkisid kuurordis, jäid registreerimata. Tihti jäid tähelepanuta ka meetodid, millega haigusi püüti ravida. (Narvskij Listok 1903, Nr 56)

Uurimistöös kasutatud materjalidest selgub, et ainult ajalehtedes avaldatud kirjutiste järgi võib öelda, et inimesi häirisid asulas valitsevad sanitaarsed tingimused. Käsitlustest vaid Putilin mainis oma raamatus, et sanitaarolukord Hungerburgis ei vastanud puhtuseideaalile, ja selgitas, miks see nii juhtus.

5.2. Seltskond

Halvad sanitaarsed tingimused ei olnud ainuke probleem asulas. Uuritud materjalist selgub, et nii mõnedki probleemid oleksid välditavad, kui kuurordi juhtkond oleks püsiv ja oma tööst huvitatud. Just sellist aastaringset juhtkonda Hungerburgis ei olnud: juhatuse liikmed olid hooajalised. 6. septembril 1886. aastal loodi heakorrakomisjon, esimeheks A. Hahn. Mõne aja pärast heakorrakomisjon likvideeriti ja selle asemel loodi Kudruküla mõisa vali-tsejakoht alluvusega Narva linnavalitsusele. 1898. aastal muutus järjekordselt valitsemise kord. Peterburi kubernerite ettepanekul loodi juhtimisaparaat Narva-Jõesuu elanikest ja suvitajate esindajatest ning see sai nime „supluskomisjon“. Vaatamata sellele tekkisid rahulolematused, sest tegelikult valitses kuurordi üle Narva linnavalitsus iseseisvalt Kudruküla mõisa omaniku kaudu. (Pullat 1970: 393–397)

Probleeme tekitasid ka erinevad meelelahutused. Kuurordi ehajärgne elu muutus pisut vulgaarseks ja kohati isegi väljakannatamatuks. Põhimõtteliselt ei olnud rahul orkestriga, see ei puudutanud orkestrantide pillimänguoskusi, vaid seda, kuidas mängijad rakendasid oma oskusi.

Milleks on vaja raisata 3000 täis sõjaväeorkestri hoidmiseks kolmekuu hooaja jooksul? Tundub, et ainult laste ja nende lapsehoidjate jaoks, sest nad on „1812“ uvertüüri hoogsate marsside kuulajate põhikontingent, kõrvulukustava kärtsu, kella helina ja vaikmatu trummipõrinaga. Asendage sõjaväeorkestri väikese keelpilli-orkestri ja, erandjuhtumil,

puhkpilliorkestriga kus on 10-20 inimest, siit saaks liigraha leida, ja ka trummikile ei kannata enam jeeriko muusikat (Putilin 1914: 29–30).

Soov meelelahutuse järele on kasvanud välja endistest mõistlikest pereõhtutest. Muusikaõhtud muutusid mitmekesisteks etendusteks, kus daamide riided on räiged ja kübara asemel on tohutud suletutid (Putilin 1914: 31). Esinemislava ei olnud kõrge ning fantastiliste „nattüürmortide“ tõttu Hungerburgi kaunitaride peas ei olnud mitte midagi näha laval toimuvast. Kuurordi komisjon sai väga palju kaebusi selliste situatsiooni kohta ning 20. juulil 1902. aastal ilmus ajalehes Narvskij Listok määrus, milles anti teada, et sõltumata soost peaks publik kuursaali vaatesaalis oma peakatted ära võtma. (Strelkov 2011: 354)

Elu muutus kallimaks ja Hungerburgi kuurordi esialgne eesmärk tervise taastamine on jäänud tagaplaanile.

KOKKUVÕTE

Käesolevas bakalaureusetöös uuritakse, kas ja kuidas kajastus Narva-Jõesuu muutumine kuurortkohaks tollases kohalikus trükimeedias ning käsitlustes. Uurimistöös käsitletakse Narva-Jõesuu kuurordi rajamise kajastamist ja uuritakse, kas see oli tollastele inimestele oluline teema ja kuidas sellesse suhtuti; kas kuurordi kasvamist nähti pigem positiivse või negatiivse ilminguna; millised olid päevakajalised teemad meedias seoses Narva-Jõesuu kuurordi arendamisega.

Narva-Jõesuu kuurordi ajalugu on uuritud üsna palju, aga samas on veel allikaid, mida on kasutatud vähe või ei ole üldse kasutatud. Käesolevas uurimistöös on tähelepanu kesken-
dunud kahele allikate liigile: ajalehtedele ning käsitlustele.

Uuringu alla on võetud periood 1873–1914 ning uuritakse Narva linnas väljaantud aja-lehti (päevalehed). Kõige rohkem materjali oli 1899.–1907. a kohta. Ajalehtede keel oli nii eesti keel kui ka vene keel. Saksakeelne Narvasche Stadtblätter oli oma tegevuse uurimis-
perioodiks lõpetanud: 1873. aasta oli viimane ajalehe ilmumise aasta. Seejärel, 1874. aastal, muutus Stadtblätter venekeelseks ajaleheks Narvskij Gorodskoj Listok ja 1898. aastal hakkas ilmuma nime all Narvskij Listok, mille säilitas kuni 1917. aastani. Ajaleht Kaja alustas oma tegevust Narvas 1906. aastal. Ajaleht Virmaline hakkas ilmuma 1887. aastal ja seda anti välja nii Narvas kui ka Peterburis. Ajalehtede tiraaži ei olnud võimalik teada saada, ük-sikud andmed on säilinud ainult ajalehe Virmaline kohta (vt Lisa 2.1).

Pärast ajalehtede võrdlemist selgus, et ainult paaris ajalehes kirjutati samasugustest teema-
dest: eestikeelses ajalehes Kaja ja venekeelses ajalehes Narvskij Listok. Muudel kordadel sündmustest kas kirjutati vähe või üldse ei manitud.

Töö jooksul selgis ära ka see fakt, et artiklide nimed eesti – ja venekeelsetes on natuke erinevad. Andmed selle kohta leiduvad Lisas 5.

Teemad, mis käsitlustes kattuvad ajalehtedega, on järgmised: kuurordi küllastajate meele-
olud, meelelahutused, kuurordi rajamise esimesed sammud, liiklus, valgustus, infrastruk-
tuuri loomine.

Teemad, nagu teise sadama ehitus, segadus vajaliku majanumbri ülesleidmisel, toitlustuse-
ga kaasnevad mured ning avaliku korra kaitsmine, jäid kõrvale ja ei mahtunud käsitlustesse

sellel määral, nagu olid kajastatud ajalehtedes. Järelikult nad ei olnud nii tähtsad põhipildi loomiseks, kuid oli hea täiendav info.

Hungerburgi nimi ilmus sagedamini ajalehtedes siis, kui suvitushooaeg hakkas tulema, üksikud kirjutised ilmusid juba märtsis ja lõpetasid augusti lõpus-septembri alguses. Hungerburgi kohta publitseeriti ajalehtedes kuulutusi, soovitusi, kaebusi, eriti suplemise aegade rikkumisest ja jalgratturite ohtlikkusest, edastati infot ürituste kohta, anti tagasisidet üritustest ning avaldati valitsuse määrusi, eriti palju oli kirjutisi kõnniteede ja valgustuse heaolukorra vajaduse kohta. Kirjade autoriteks võisid olla nii ajalehe töötajad kui ka tavalised suvitajad. Kui suvehooaeg oli läbi, kadusid kuurorditeemalised kirjutised ajalehtedest, nagu Hungerburg ei olekski üldse ülipopulaarne puhkamiskoht.

Nii, ajalehtedes kajastatud probleemid võimaldavad “sisse elada” ajastusse, saada informatsiooni sündmustest täiel määral, tunda suvitusseltskondade meeleolusid, hoiakuid, väärtusi “kontsentreeritud” mahus

Käsitlustes toodud fakte kasutatakse baasteadmistena, mida ajalehed omakorda laiendavad ja täpsustavad. Käsitlused on uurimustööd, kus on juba teatud, millised faktid on olulised, millised mitte eriti ning millised jäävad ebamääraseks ajaks eemale.

Kui rääkida käsitlustest lähemalt, siis Virve Orav ei kasutanud ajalehti allikatena. Aga need arhiivandmed, mis on tema raamatus toodud, said heaks põhjuseks, et edaspidi vastavat teemat uurida. Niisugused teemad nagu tööstus asulas, kalapüüdmine, suvilate ja ehitiste väljaehitamine, liiklus, vabatahtlik töö asulas – need teemad on nii Orava teoses kui ka ajalehtedes.

Suure mahu ja kindla lugejate sihtgrupi olemasolu tõttu ei leidu K. Putilini väljaandes palju infot. Kuurordi rajamine, selle väljaehitamine, liiklus ning sanitaarolukord – need on põhi-teadmised, mida lugeja saab pärast raamatuga tutvumist. Samad teemad on võimalik leida ka perioodikas.

E. Krivošejevi ja O. Kurilo teosed pakuvad muljeid vaid teatud kuurorditegevuste kohta: tööstus ning raviomadused, meresuplused. O. Kurilo käsitluses selgitatakse, miks näiteks, meeste ja naiste suplemistunnid olid eraldatud, kelle jaoks oli Hungerburgis ajaveetmine kasulik ja miks Hungerburg oli atraktiivne suvitajate jaoks.

Allikate sarnasus on selles, et nii perioodika kui ka teosed kajastavad ühes kohas toimuvat. Erinevus on aga allikate ajalisel lähenemisel toimunule, st et regulaarsemalt ilmuvad ajalehed on seotud lühiaja sündmuste esiletoomisega (päev, nädal), käsitluste ajavarieeruvus on palju kordi pikem (aasta, ajastu).

Hungerburgi asula ja temaga seotud sündmused on pigem positiivne nähtus, sest kuurordi külastamise põhjuseks ei olnud enam arsti nõuanne, vaid see sai prestiiži küsimuseks. Topograafiline asend, lähedus Peterburile – vähemalt need tegurid mõjutasid otsust, kuhu minna puhkama. Asula valitsuse jaoks aga oli positiivne heade tulude kättesaamine. See fakt, et vaene kaluriküla peaaegu kümne aasta jooksul muutus populaarseks ja kauniks su-vikohaks, on tähelepanuväärne.

Käesolevas bakalaureusetöös uuritavat teemat pole senises historiograafias käsitletud – ajaleheartikleid ja mälestusi on kasutatud kuurordi eluolu kirjeldustes peamiselt Eesti Vabariigi aegses Narva-Jõesuus, sellele eelneva perioodi kohta käsitlus puudub.

SUMMARY: REFLECTION OF FOUNDATION OF NARVA-JÕESUU RESORT IN LOCAL PERIODICAL PRESS OF 1873–1914

The aim of the bachelor thesis is to examine how Narva-Jõesuu resort's foundation was reflected in local periodical press of that time. In the present research the following questions were raised:

- Was foundation of the resort an important topic for local people?
- What did people think about rapid development of the former fishermen settlement?
- Was the transformation of the settlement into resort a positive phenomenon or a negative one?
- What kind of topics were reflected in media in regard to Narva-Jõesuu resort's development?

The research period is 1873-1914. Newspapers of the late 19th century and the early 20th century were used as the main source for this thesis. There were 9 Russian-language, 30 Estonian-language and 1 German-language newspapers in Narva at that time. Narva-Jõesuu was mentioned more often in newspaper in 1899-1907. The settlement flourished at that time; it can be called "the Golden age". All things that happened at the resort were not innovative nor unknown anymore, however, (at the same time) Narva-Jõesuu did not lose its popularity and the large number of tourists kept visiting the resort.

Newspaper column named Hungerburg started to appear more frequently during the spring-summer period. The reasons for this were simple:

- The booking period of cottages started in spring, therefore newspapers printed out more advertisements about it.
- Events in Hungerburg and needs of the place were covered during the summer.

When the season was over, the newspapers dramatically reduced the mentioning of the resort as if it did not exist at all. After research of the newspapers, it turned out that just two of them published almost similar materials: one Russian-language and one Estonian-language newspaper. The rest of the newspapers published less information about the same event or did not publish it at all. The "Narvskij Listok" Russian-language newspaper was the most informative.

For ten years the Hungerburg - poor fishermen settlement - had become a magnetic recreation area for the Saint-Petersburg nobility. This could be considered a great success. Visiting of Narva-Jõesuu was not just a doctor's prescription anymore, but it was a matter of prestige. Moreover the rumors of Saint-Petersburg's "pollution" and "unhealthy lifestyle" and illusion of the European cheap vacation located nearby Saint-Petersburg helped to create a prestigious image of the resort. (Kurilo 2009: 181) As a result of this, Hungerburg became a profitable place for the government of Narva in 1874 – 1878. The income was 15 380 rubles with the investment of only 1610 rubles. (Pullat 1970: 393-397)

The facts taken from the archives, documental texts, memoirs of residents, personal diaries, belletristic literature and newspapers were used to compose treatment that were used as a basis for this Bachelor thesis.

Newspapers highlighted details quickly and in full and reflected the public mood and values. What is more important, the newspapers give you sense of "immersion" into the epoch of that time. Newspapers that published about coming events can also bring feedback about past occasions with detailed descriptions.

The rapid development of the small settlement is certainly required attention and thorough investigation. The topic has not been reviewed from the historiographical point of view yet. The only period that has been covered is Estonian Republic times, however things that had happened earlier has not been observed yet. In this Bachelor thesis I will thoroughly investigate the period before the Estonian Republic.

KIRJANDUS

Järs, Anu. 2009. Die Badekultur in den Ostseebädern Estlands. *Seebäder an der Ostsee im 19. und 20. Jahrhundert*. Koostanud Olga Kurilo. München: 179 – 198.

Kotšenovski = Коченовский О. В. Нарва: градостроительное развитие и архитектура. Таллинн: Валгус. 1991.

Karjahärm, Toomas 2010. *Oleviku minevikud*. Tallinn: Argo.

Krivošejev = Кривошеев Е. П. Курорт Нарва-Йыэсуу. Таллинн: Ээсти Раамат. 1968.

Lavoinne, Yves; Motlow, David. Journalists, history and historians. The ups and downs of a professional identity. In: Réseaux. The French journal of communication, volume 2, n°2, 1994. pp. 205 – 221.

Orav, Virve 1993. *Narva-Jõesuu kodu-uurija pilguga*. Tallinn.

Pullat, R. Narva-Jõesuu kuurordi areng ja vahekorrad Narva linnaga aastail 1873-1917. ENSV TA Toim. Ühiskonnatead. 19. kd., 1970, nr. 4, lk. 393 – 397. – Kokkuvõtte vene ja saksa k. – Bibliogr. Joonealustes märkustes.

Putilin = Путилин К. И. Жемчужина Финского побережья (Гунгербург). Нарва. 1914.

Prümmel, Joosep; Alver, Hans 1923. *Eesti tervismuda- ja merekuurordid: Haapsalu, Kuresaare, Pärnu, Narva-Jõesuu, Võsu, Loksa, Käsmu, Pirita*. Tartu: Loodus.

Strelkov = Стрелков В. В. По золотому кольцу Гунгербурга: энциклопедия дачной жизни. Таллинн:Таллиннская книжная типография. 2011.

Tuuder, Madis 2013. Kas Narva-Jõesuu tõuseb veel? *Sirp* <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/kas-narva-joesuu-touseb-veel/> (viimati vaadatud 02.05.2017)

Eesti retrospektiivne rahvusbibliograafia 2002. IV osa. Tallinn.

Eesti retrospektiivne rahvusbibliograafia. 1993. V osa. Tallinn.

AJALEHED

Eestlane

1906. Nr 10; 17; 22;

Kaja

1906. Nr3; 9; 17; 26; 9;

1907. Nr3; 31; 40;

1908. Nr42;

1909. Nr13; 17; 30; 31; 57;

Narvskij Listok = Нарвский листок

1899. Nr33; 45; 46; 48; 49; 51; 54; 56; 57; 58; 59; 65;

1900. Nr36; 37; 40; 41; 45; 46; 47; 50; 52; 56; 57;

1901. Nr44; 47; 48; 52; 53; 54; 61; 71;

1903. Nr19; 22; 41; 46; 49; 51; 53; 54; 56; 57; 58;

1907. Nr60; 66; 67; 70; 72; 78; 79; 82; 84; 88; 91;

Põhjanaan

1906. Nr2;

Wirmaline

1887. Nr18;

1888. Nr19;

1889. Nr19; 43;

1890. Nr14;

LISAD

LISA 1. AJALEHTEDE NIMEKIRI

Venekeelsed: (1874-1876) Нарвский городской листок, (1898-1917, 1924-1940) Нарвский листок (Былой Нарвский листок, Старый Нарвский листок), (1908) - Бесплатный листок объявлений, (1910) Нарвская жизнь, (1911) Нарвский голос, (1912) Бесплатный листок объявлений, (1912) Нарвская газета, (1912) Нарвская заря, (1912-1913) Нарвский голос.

Eestikeelsed: (1888-1898) Virmaline, (1889-1897) Virmalise lisa, (1891-1892) Võitleja, (1893), (1898) "Virmalise" jutulisa, (1906) Eestlane, (1906-1907) Põhjanaan, (1906-1911) Kaja, (1907) Siil, (1907-1909) "Kaja" lisaleht, (1907-1918) Meie Elu, (1908-1909) "Meie Elu" kirjanduse lisa, (1908-1910) *Uus Elu, (1909) "Meie Elu" pilke-nalja lisa, (1909-1911) "Kaja" kirjandusline lisa, (1910) Kaja nalja ja pilkenalja-lisa, (1911) Narva Uudised, (1911) Naljalisa, (1911) Narva Uudiste Kirjandus ja Teadus, (1911-1912) Ilmarine, (1912) Jõululeht, (1912) "Ilmarine" kirjandusline lisa, (1912-1913) Kiir, (1912-1918) Uusleht, (1913) Narva Kiir, (1913) Rahvaleht, (1914) Töö Hääl, (1914) Töö Kiir, (1914) Tööliste Sõna, (1914-1915) Narva Elu, (1914-1915) Reform.

Saksakeelne: (1862-1873) Narvasche Stadtblätter

LISA 2. KASUTATAUD AJALEHED JA NENDE TIRAAŽ

	Väljaandmisaastad	Säilitatud aastad	Kasutatud aastad/numbrid
Ajalehtede nimed			
Eestlane	1906	1906	08.03.1906, Nr 10; 12.04.1906, Nr 17; 29.04.1906, Nr 22;
Kaja	1906-1911	1906-1911	17.06.1906, Nr 3; 15.07.1906, Nr 9; 12.08.1906, Nr 17; 13.09.1906, Nr 26; 23.09.1906, Nr 29; 13.01.1907, Nr 3; 28.04.1907, Nr 31; 30.05.1907, Nr 40; 27.05.1908, Nr 42; 13.02.1909, Nr 13; 27.02.1909, Nr 17; 21.04.1909, Nr 30; 24.04.1909, Nr 31; 28.07.1909, Nr 57;
Narvskij Listok	1898-1917, 1924-1940	1898-1901, 1903, 1907, 1912 Nr 14, 1914 Nr 62	01.05.1899, Nr 33; 12.06.1899, Nr 45; 16.06.1899, Nr 46; 23.06.1899, Nr 48; 26.06.1899, Nr 49; 03.07.1899, Nr 51; 14.07.1899, Nr 54; 21.07.1899, Nr 56; 24.07.1899, Nr 57; 28.07.1899, Nr 58; 31.07.1899, Nr 59; 21.08.1899, Nr 65; 03.05.1900, Nr 36; 10.05.1900, Nr 37; 20.05.1900, Nr 40; 24.05.1900, Nr 41; 07.06.1900, Nr 45; 10.06.1900, Nr 46; 14.06.1900, Nr 47; 24.06.1900, Nr 50; 01.07.1900, Nr 52; 15.07.1900, Nr 56; 22.07.1900, Nr 57; 06.06.1901, Nr 44; 16.06.1901, Nr 47;

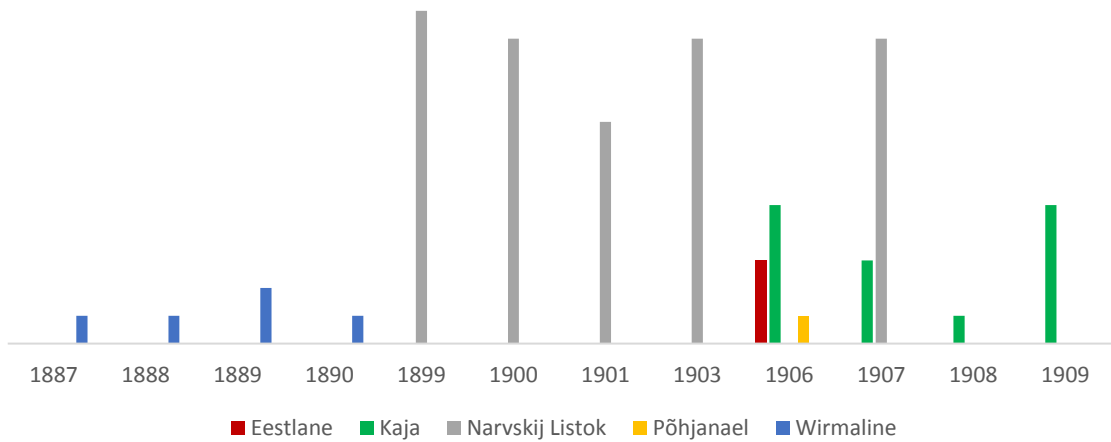
			20.06.1901, Nr 48; 04.07.1901, Nr 52; 07.07.1901, Nr 53; 11.07.1901, Nr 54; 04.08.1901, Nr 61; 08.09.1901, Nr 71;
			05.03.1903, Nr 19; 15.03.1903, Nr 22; 24.05.1903, Nr 41; 11.06.1903, Nr 46; 21.06.1903, Nr 49; 28.06.1903, Nr 51; 05.07.1903, Nr 53; 09.07.1903, Nr 54; 16.07.1903, Nr 56; 19.07.1903, Nr 57; 23.07.1903, Nr 58;
			26.05.1907, Nr 60; 09.06.1907, Nr 66; 14.06.1907, Nr 67; 21.06.1907, Nr 70; 26.06.1907, Nr 72; 10.07.1907, Nr 78; 12.07.1907, Nr 79; 19.07.1907, Nr 82; 24.07. 1907, Nr 84; 02.08.1907, Nr 88; 09.08.1907, Nr 91;
Põhjanaan	1906-1907	1906-1907	07.12.1906, Nr 2;
Wirmaline	1887-1898	1887-1898	27.04.1887, Nr 18; 21.05.1888, Nr 19; 13.05.1889, Nr 19; 28.10.1889, Nr 43; 04.04.1890, Nr 14;

KASUTATUD AJALEHTEDE TIRAAŽ

Eestlane	Eesti retrospektiivne rahvusbibliograafia. IV osa. 2002. a. Tallinn. Pole andmeid
Kaja	Eesti retrospektiivne rahvusbibliograafia. IV osa. 2002. a. Tallinn. Pole andmeid
Narvskij listok	Eesti retrospektiivses rahvusbibliograafia, V. osas. 1993. Tallinn. Pole andmeid
Põhjanaan	Eesti retrospektiivne rahvusbibliograafia. IV osa. 2002. a. Tallinn. Pole andmeid
Wirmaline	1894. a – Nr 1 (3. jaan) – 52 (28. dets) Nr 4 lk, 700 tellijat 1895. a – Nr 1 (5. jaan) – 52 (29. dets) Nr 4 lk, 700 tellijat 1896. a – Nr 1 (5. jaan) – 51 (21. dets) Nr 4 lk, 700 tellijat. 1897. a – Nr 1 (2. jaan) – 52 (30. dets) Nr 4 lk, 700 tellijat. Mitte vähem kui 700 eksemplari. 1898. a – Nr 1 (8. jaan) –14 (26. apr) Nr 4 lk, 1500 eks, 700 tellijat. Allikas: Eesti retrospektiivne rahvusbibliograafia. IV osa. 2002. a. Tallinn.

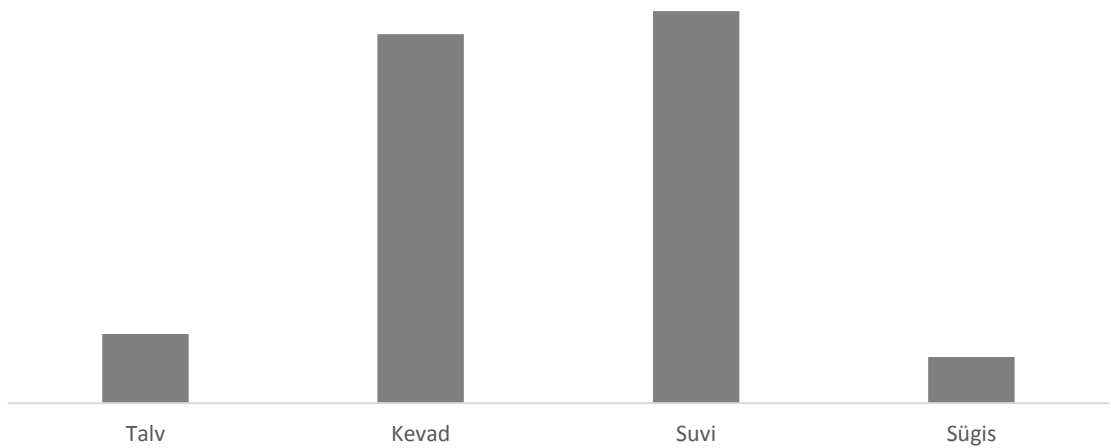
LISA 3. SÄILITATAUD MATERJALI KASUTAMINE

Säilitatud materjali kasutamine aastate kaupa

Joonis 1.

Säilitatud materjali kasutamine aastaegade kaupa

Joonis 1.1

LISA 4. KÄSITLUSTE JAGUNEMINE

Suvitajatele mõeldud:

- “Иллюстрированная справочная книжка гор. Нарвы, курорта Гунгербурга и Шмецке и окрестностей”, 1897. а.;
- Зальцман, И. А. «Курорт Усть-Нарова (Гунгербург) в историческом, топографическом и санитарно-медицинском отношении / Составил врач И. А. Зальцман», 1897.а.;
- Prümmel, J., eessõna autor: Hans Alver “Eesti tervismuda- ja merekuurordid: Haapsalu, Kuresaare, Pärnu, Narva-Jõesuu, Võsu, Loksa, Käsmu, Piritä”, 1923. а.;
- Путилин, К. И. «Жемчужина Финского побережья(Гунгербург)», 1914. а.;
- Jänes, A., “Narva ja kuurort Narva-Jõesuu”, 1937. а.;
- Кривошеев, Е. П. «Курорт Нарва-Йыэсуу», 1968. а.;

Ajaloolist ülevaadet taotlevad teosed:

- Orav, Virve “Narva-Jõesuu kodu-uuriija pilguga”, 1993. а.;
- Orav, Virve “Narva-Jõesuu, mu kodu”, 2000. а.,
- Стрелков, В. В. «Золотое кольцо Гунгербурга. Курорт Нарва-Йыэсуу», 2007. а.;
- Kurilo, O. “Seebäder an der Ostsee im 19. und 20. Jahrhundert”, 2009. а.
- Стрелков, В. В.«По золотому кольцу Гунгербурга: энциклопедия дачной жизни», 2011. а.;
- Стрелков, В. В. «По золотому кольцу Гунгербурга. Люди, времена и события», 2014. а.;

LISA 5. KUURORDI NIMETAMISE MITMEKESISISUS KASUTATUD AJALEHTEDES

Joonis 1.2. NIMED VENEKEELSES AJALEHES “NARVSKIJ LISTOK”

Joonis 1.3. NIMED EESTIKEELSETES AJALEHTEDES “EESTLANE”, “KAJA”, “PÕHJANAEL”, “WIRMALINE”

